

Prostorno-demografske odrednice depopulacije Hrvata u Zapadnohercegovačkoj županiji

Jasak, Ana Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:307082>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ana Marija Jasak

**PROSTORNO-DEMOGRAFSKE ODREDNICE
DEPOPULACIJE HRVATA U
ZAPADNOHERCEGOVAČKOJ ŽUPANIJI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA DEMOGRAFIJU I HRVATSKO ISELJENIŠTVO

Ana Marija Jasak

**PROSTORNO-DEMOGRAFSKE ODREDNICE
DEPOPULACIJE HRVATA U
ZAPADNOHERCEGOVAČKOJ ŽUPANIJI**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica:

Doc. dr. sc. Monika Komušanac

Zagreb, 2024.

Sažetak:

Rad prikazuje ukupno kretanje stanovništva Županije Zapadnohercegovačke u razdoblju od 1961. do 2013. s procjenom stanovništva do 2023. te projekcijom do 2070., s naglaskom na Hrvate. Rad se bavi istraživanjem prostorno-demografskih odrednica depopulacije Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj te će prikazati aktualnu demografsku problematiku hrvatskog naroda Županije koju prvenstveno obilježavaju nepovoljni trendovi prirodnog kretanja stanovništva, iseljavanja i ukupnog smanjivanja stanovništva. Prikazane su i socio-ekonomske posljedice depopulacije, s posebnim naglaskom na starenje stanovništva te smanjenje mladog stanovništva. U Županiji je sve više prisutan proces urbanizacije. Stanovništvo iz ruralnih područja gravitira prema urbanim centrima i inozemstvu što rezultira depopulacijom i starenjem stanovništva u seoskim naseljima. Identificiranjem ključnih problema i predlaganjem smjernica za javne politike koje će potaknuti održiv razvoj i demografsku revitalizaciju moguće je sačuvati opstanak i ostanak hrvatskog naroda Županije Zapadnohercegovačke.

Ključne riječi: Županija Zapadnohercegovačka, Hrvati, depopulacija

Abstract:

The paper presents the overall population trends of the West Herzegovina County from 1961 to 2013, with an estimation of the population up to 2023 and a projection until 2070, focusing on the Croat population. The study investigates the spatial and demographic determinants of depopulation among Croats in West Herzegovina County and highlights the current demographic challenges facing the Croatian population of the County, primarily characterized by unfavorable trends in natural population movement, emigration, and overall population decline. The socio-economic consequences of depopulation are also presented, with particular emphasis on population aging and the decrease in the young population. The process of urbanization is increasingly present in the County. The population from rural areas gravitates toward urban centers and abroad, resulting in depopulation and aging in rural settlements. By identifying key issues and proposing guidelines for public policies that will encourage sustainable development and demographic revitalization, it is possible to preserve the survival and continuity of the Croatian population in West Herzegovina County.

Key words: West Herzegovina County, Croats, depopulation

Zahvale

Zahvaljujem se poštovanoj mentorici doc.dr.sc. Moniki Komušanac koja me je svojim znanjem vodila, usmjeravala i pomagala tijekom cijelog studija i pružila neizmjernu pomoć pri pisanju ovog diplomskog rada. Izražavam i duboku zahvalnost prema svim hrvatskim braniteljima čiji su nesebični doprinos i žrtve omogućili slobodu u kojoj živimo danas. Hrabrost i odanost domovini zauvijek će ostati inspiracija. Za kraj, posebno se želim zahvaliti svojoj obitelji i prijateljima koji su mi bili potpora i pomoć tijekom ovih predivnih pet godina studiranja, na njihovoj ljubavi i podršci koja je uvijek bila moj najveći oslonac.

Sadržaj:

1.	UVOD -----	2
1.1.	Predmet istraživanja i ciljevi -----	3
1.2.	Metodološki pristup i dosadašnja istraživanja -----	3
1.3.	Osnovne istraživačke hipoteze -----	4
2.	ČIMBENICI DEPOPULACIJSKIH PROCESA HRVATSKOGA NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI -----	5
2.1.	Položaj hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini -----	5
2.2.	Osnovna suvremena demografska obilježja Hrvata u Bosni i Hercegovini - brojčanost, prostorni razmještaj i regionalne razlike -----	6
2.3.	Geopolitički i socio-ekonomski čimbenici depopulacije -----	7
2.4.	Promjena etničke strukture od 1991. godine i regionalni odnosi -----	11
3.	PROSTORNO-DEMOGRAFSKE ODREDNICE DEPOPULACIJE HRVATA U ŽUPANIJI ZAPADNOHERCEGOVAČKOJ -----	13
3.1.	Brojčanost i prostorni razmještaj Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj prema Popisu 2013. godine -----	13
3.2.	Demografske promjene Županije Zapadnohercegovačke od 1961. do 2013. godine -----	23
3.2.1.	Usporedba ukupnog kretanja stanovništva od 1961. do 2023. godine -----	33
3.3.	Suvremeni demografski procesi u Županiji Zapadnohercegovačkoj nakon 2013. godine -----	35
3.3.1.	Procjena depopulacijske razine prema podacima vitalne i migracijske statistike -----	36
3.3.2.	Prostorne razlike u depopulacijskim procesima na gradskoj i općinskoj razini	44
3.3.3.	Uzroci i posljedice starenja hrvatskoga naroda u Županiji Zapadnohercegovačkoj -----	46
3.3.4.	Ostali biodinamički i vitalni pokazatelji -----	48
4.	DEMOGRAFSKI OPSTANAK HRVATA U BOSNI I HERCEGOVINI I ŽUPANIJI ZAPADNOHERCEGOVAČKOJ -----	50
4.1.	Perspektiva demografskoga, društvenoga i ekonomskoga razvoja Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj -----	50
4.2.	Demografske projekcije stanovništva Županije Zapadnohercegovačke -----	51
4.3.	Prijedlog smjernica javnih politika za demografsku revitalizaciju hrvatskoga naroda u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Bosni i Hercegovine -----	57
5.	ZAKLJUČAK -----	59
	POPIS LITERATURE -----	61
	• POPIS SLIKA -----	66
	• POPIS TABLICA -----	67

UVOD

Županija Zapadnohercegovačka smještena je u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Na sjeveru graniči s Hercegbosanskom županijom, a na sjeveroistoku i istoku dijeli granicu s Hercegovačko-neretvanskom županijom te s Republikom Hrvatskom na zapadnoj strani. Županije (deset federalnih jedinica - županija) uspostavljene su 1996. godine na temelju ustavnog Zakona o federalnim jedinicama (županijama) Federacije Bosne i Hercegovine. Svaka županija u Federaciji Bosne i Hercegovine ima svoju zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast. Sve županije Federacije, te tako i Županija Zapadnohercegovačka, imaju vlastiti ustav, skupštinu, vladu i simbole. Županije imaju isključive ovlasti u područjima policije, obrazovanja, upravljanja prirodnim resursima, prostorne i stambene politike te kulture. Ipak, određene nadležnosti, poput zdravstva, socijalne zaštite i transporta, podijeljene su između federalne i županijske vlasti.

Sjedište županije Zapadnohercegovačke je grad Široki Brijeg. Županijska vlada djeluje kroz osam resornih ministarstava dislociranih po općinama i gradovima Županije. Ministarstva koja imaju sjedište u općini Grude su: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi te Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata. Ministarstva sa sjedištem u Ljubuškom su: Ministarstvo unutarnjih poslova te Ministarstvo financija. Ministarstva sa sjedištem u općini Posušje su: Ministarstvo prostornog uređenja, resursa i zaštite okoliša te Ministarstvo gospodarstva. U gradu Široki Brijeg nalaze se još dva ministarstva, Ministarstvo pravosuđa i uprave te Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa.

Kako bi se razmotrili ključni čimbenici depopulacije Hrvata općenito na razini Bosne i Hercegovine i Županije Zapadnohercegovačke, neophodno je sveobuhvatno razumijevanje povijesnog i suvremenog konteksta. Položaj Hrvata u Županiji, njihova brojčanost, prostorni razmještaj i regionalne razlike ključni su elementi u analizi demografskih procesa. Stoga, na temelju praćenja aktualnih demografskih procesa, statističkih izračuna te projekcija stanovništva, kroz ovaj rad ostvarit će se uvid u prostorno-demografske čimbenike koji rezultiraju pražnjenjem ovog područja te će se prikazati kretanje Hrvata od 1961. do 2013. godine.

Ulazak Hrvatske u Europsku uniju 2013. zasigurno je potaknuo novi val iseljavanja, na način da su olakšani migracijski tokovi Hrvata (državljana Republike Hrvatske) iz Bosne i Hercegovine, samim time i iz Županije Zapadnohercegovačke. Ova promjena značajno je

utjecala na demografske procese u Županiji Zapadnohercegovačkoj, gdje je već bio prisutan trend smanjenja broja stanovnika zbog negativne prirodne promjene i migracija.

1.1. Predmet istraživanja i ciljevi

Ovaj diplomski rad usmjeren je na proučavanje suvremenih demografskih procesa na području Županije Zapadnohercegovačke, s posebnim naglaskom na depopulaciju Hrvata koji čine 98,8 % ukupnoga stanovništva. Glavni cilj istraživanja je utvrditi i objasniti demografska kretanja te identificirati ključne uzroke i posljedice depopulacije na županijskoj razini, kao i na razini četiriju jedinica lokalne samouprave: gradovi Ljubuški i Široki Brijeg te općina Grude i Posušje. Demografska analiza će obuhvatiti prostorni razmještaj, prirodno i prostorno kretanje Hrvata Županije Zapadnohercegovačke. Istraživanje obuhvaća vremensko razdoblje poslije 1961. godine s težištem na razdoblje od 1971. do 2013. godine.

Također, jedan od ciljeva ovog diplomskog rada jest analizirati intenzitet i razmjere suvremene depopulacije Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj nakon posljednjeg popisa stanovništva 2013. koristeći za to adekvatne projekcije stanovništva. Isto tako, rad se usredotočuje na analizu demografskih, društvenih i ekonomskih aspekata razvoja Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj kako bi se omogućilo bolje razumijevanje tih područja te prikaz prijedloga smjernica javnih politika za demografsku revitalizaciju hrvatskoga naroda u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Bosni i Hercegovini kako bi se ublažili negativni demografski trendovi.

1.2. Metodološki pristup i dosadašnja istraživanja

Metodološki pristup istraživanja usmjeren je na analizu podataka prikupljenih kroz popis stanovništva, relevantnim statističkim publikacijama vezanim uz vitalnu i migracijsku statistiku te stručnoj i znanstvenoj literaturi. Analizirat će se demografske strukture poput dobne i spolne strukture, stope nataliteta i mortaliteta, migracijskih trendova i drugih relevantnih demografskih pokazatelja. U diplomskom radu koristit će se matematičke i analitičke metode deskriptivne statistike za prikaz osnovnih demografskih podataka, kao i metode inferencijalne statistike za analizu uzroka i posljedica demografskih promjena. Također, koristit će se longitudinalna analiza kako bi se uočili trendovi i promjene u demografskim pokazateljima kroz vrijeme.

Kroz pregled dosadašnjih istraživanja, rad će omogućiti razumijevanje suvremenih demografskih trendova na području Zapadnohercegovačke županije te će ponuditi preporuke za buduće demografske strategije koje će doprinijeti demografskoj stabilnosti u Županiji.

1.3. Osnovne istraživačke hipoteze

Hipoteza 1. Smanjenje stope nataliteta i migracije rezultirale su prirodnom smanjenju broja stanovnika u Županiji Zapadnohercegovačkoj, što dodatno doprinosi ubrzavajućem procesu depopulacije.

Hipoteza 2. Promjene u tradicionalnim obiteljskim vrijednostima i načinima života utjecali su na smanjenje nataliteta među Hrvatima u Županiji Zapadnohercegovačkoj.

Hipoteza 3. Povećanje udjela starijeg stanovništva u Županiji Zapadnohercegovačkoj utječe na opstanak Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj.

Hipoteza 4. Povećana migracija stanovništva Županije Zapadnohercegovačke uslijedila je nakon što je Republika Hrvatska pristupila Europskoj Uniji.

Hipoteza 5. Prostorna izoliranost ruralnih područja Županije Zapadnohercegovačke doprinosi iseljavanju stanovništva prema urbanim centrima unutar ili izvan Bosne i Hercegovine.

2. ČIMBENICI DEPOPULACIJSKIH PROCESA HRVATSKOGA NARODA U BIH

2.1. Položaj hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini

Prema Ustavu (Aneks 4 Daytonskog sporazuma) Bosne i Hercegovine Hrvati predstavljaju jedan od tri konstitutivna naroda, zajedno s Bošnjacima i Srbima, što znači da imaju pravo na proporcionalnu zastupljenost u svim institucijama vlasti. Njihova konstitutivnost potvrđena je u prosincu 1995. službenim potpisivanjem Daytonsko-pariškog mirovnog sporazuma kojom je završen rat na području Bosne i Hercegovine. Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini predstavlja najstariju autohtonu zajednicu na tom području s korijenima koji sežu još od ranog srednjeg vijeka i dolaska Slavena na područje jugoistočne Europe. Unatoč tome što su povijesno prisutni i priznati kao jedan od tri konstitutivna naroda spomenute višenacionalne državne zajednice, u razdoblju nakon 2000. od strane Visokih predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini u više navrata su donesene promjene u izbornom zakonodavstvu, a sve na štetu Hrvata. Također, Visoki predstavnici smjenjivali su i izravno izabrane hrvatske članove Predsjedništva države. Promjene su potaknute raznim političkim okolnostima i rezultirale su narušavanjem jednakopravnosti i ugrožavanjem konstitutivnog statusa, što se kosi s odredbama Ustava Bosne i Hercegovine. Shodno tome, često su suočeni s političkom marginalizacijom i poteškoćama u ostvarivanju svojih prava unutar složenog političkog sustava Bosne i Hercegovine.

Negiranje konstitutivnosti osobito dolazi do izražaja na primjeru odabira hrvatskoga člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine čiji je izbor na javno poznat način uzurpiran glasovima Bošnjaka kao najbrojnijega naroda u Federaciji Bosne i Hercegovine. Brojčana premoć omogućila je Bošnjacima i njihovim političkim strankama izbor i postavljanje Bošnjaka (deklarativnih Hrvata) na mjesta koja isključivo pripadaju Hrvatima. Primjera radi, Hrvati u Federaciji nemaju mogućnost izabrati sve svoje legitimne predstavnike - članove Hrvatskog kluba u Domu naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine. Važnost navedenoga kluba postaje jasna kada se uzme u obzir činjenica kako navedeni Dom naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine čini najvažniju političku instituciju putem koje je jedino moguće zaštititi vitalni nacionalni interes hrvatskoga naroda Bosne i Hercegovine. (Jasak, 2023.)

2.2. Osnovna suvremena demografska obilježja Hrvata u Bosni i Hercegovini - brojčanost, prostorni razmještaj i regionalne razlike

Prema administrativno-teritorijalnom ustroju, Bosna i Hercegovina je podijeljena kao država na dva entiteta - Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska te Distrikt Brčko koji ne pripada nijednom entitetu već ima poseban status. Prema rezultatima Popisa stanovništva iz 2013., u Bosni i Hercegovini živjelo je 3.531.159 stanovnika. Od toga broja, Bošnjaci su kao najbrojniji narod činili 1.769.592 stanovnika (50,1%), Srba je bilo 1.086.733 (30,8%) te Hrvata 544.780 (15,4%). U Bosni i Hercegovini, nacionalna i vjerska struktura se uglavnom poklapaju. Prema spomenutom popisu, najviše je bilo muslimana 50,70%, zatim pravoslavaca 30,75% te 15,19% katolika.

Federacija Bosne i Hercegovine sastoji se od deset županija. Od ukupnog broja županija, tri su u političkom smislu definirane kao hrvatske (Posavka, Zapadnohercegovačka i Hercegbosanska) i u njima živi 38,55% Hrvata. U dvije nacionalno mješovite županije (Središnja Bosna i Hercegovačko-neretvanska) živi 215.926 ili 43,37% Hrvata koji žive u Federaciji Bosne i Hercegovine. U preostalih pet županije Federacije, koje su većinski bošnjačke (Unsko-sanska, Tuzlanska, Zeničko-dobojska, Bosansko-podrinjska i Sarajevska) živi ukupno 90.028 ili 18,08% Hrvata. (Jasak 2023.)

Najhomogeniji hrvatski etnički prostor u Federaciji obuhvaća tri županije: Županija Zapadnohercegovačka s blizu 99% Hrvata, Posavska s preko 77% Hrvata i Hercegbosanska s blizu 77% Hrvata. „Takav razmještaj uglavnom je rezultat političkih i demografskih procesa tijekom osmanske vlasti, socijalističkog razdoblja i rata devedesetih godina prošlog stoljeća. Veći dio Bosne i Hercegovine pao je pod vlast Osmanskog Carstva bez većeg otpora. Međutim, sjeverne i zapadne krajeve današnje Bosne i Hercegovine Osmanlije su osvojili tek u drugoj polovici šesnaestoga stoljeća, nakon stogodišnjih vojnih sukoba. Kako je predosmansko hrvatsko katoličko stanovništvo tada uglavnom izbjeglo u sjevernije krajeve Hrvatske ili stradalo u sukobima, taj je prostor ostao demografski opustošen.“ (Bašić, Malović 2022.)

Osmanske vlasti na taj su prostor doseljavale srpsko pravoslavno stanovništvo s područja istočne Hercegovine, zapadne Crne Gore i Sandžaka te kao rezultat toga, to područje trenutačno obuhvaća izrazito nizak udio Hrvata. Šire područje današnje Bosne i Hercegovine, koje su Osmanlije osvojile bez značajnijih sukoba, nije pretrpjelo velike demografske gubitke, već je proveden snažan proces islamizacije. Ovaj proces posebno se odrazio na naseljenije oblasti duž

dolina rijeka i važnijih prometnih pravaca. Shodno navedenom, posljedica toga jest smanjenje udjela Hrvata u tim područjima. Međutim, oni su koncentrirani u brdovitim i izoliranim krajevima kao što je zapadna Hercegovina i Završje te područja središnje Bosne. (Mrduljaš, 2008.)

U socijalističkom razdoblju intenzivno se migriralo sa sela u gradove te se iseljavalo u inozemstvo, a taj trend najviše je zahvatio Hrvate. Shodno tome, udio Hrvata opada, osobito u etnički miješanim krajevima kao što je središnja Bosna, Bosanska Posavina i okolica Mostara u Hercegovini. Poslijeratne devedesete godine znatno se smanjilo područje koje su naseljavali Hrvati, posebice područje Bosanske Posavine i središnje Bosne. Prema posljednjem Popisu 2013., Hrvati su bili apsolutna većina stanovništva u 22 općine te relativna većina u dvjema općinama - sve unutar Federacije Bosne i Hercegovine. U ostalim prostorima Federacije dominiraju Bošnjaci, a u Republici Srpskoj Srbi. (Bašić, Malović 2022.)

U dvije županije, koje su politički definirane kao mješovite hrvatske i bošnjačke, Hrvati imaju značajan udio jer nijedan narod ne može preglasati drugi u vlasti. U Hercegovačko-neretvanskoj županiji su većina s preko 53%, dok u Županiji Središnja Bosna imaju značajan udio od preko 38%. Stanje u ostalih pet županija (koje su u političkom smislu definirane kao bošnjačke) takvo je da je u Unsko-sanskoj županiji udio Hrvata ispod 2%, u Tuzlanskoj nešto više od 5%, u Zeničkoj-dobojskoj živi 12% (općine Žepče 59%, Usora više od 92%) Hrvata. U Bosansko-podrinjskoj županiji gotovo da i nema Hrvata budući da oni čine tek 0,1% stanovnika dok je u Sarajevskoj županiji njihov udio u ukupnom stanovništvu nešto iznad 4 posto.

Mostar je jedini grad u Bosni i Hercegovini gdje je broj Hrvata veći od 50.000. Osim što predstavlja kulturno i političko središte hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, Mostar se izdvaja kao sjedište jedinog sveučilišta u Bosni i Hercegovini gdje se nastava izvodi na hrvatskom jeziku. Grad je važan i u obrazovnom, zdravstvenom i gospodarskom kontekstu za Hrvate u Bosni i Hercegovini. (Jasak, 2023.)

2.3. Geopolitički i socio-ekonomski čimbenici depopulacije

Uzroci depopulacije Bosne i Hercegovine očituju se u složenim geopolitičkim i socioekonomskim čimbenicima koji su utjecali na demografske promjene u zemlji tijekom posljednjih nekoliko desetljeća. Geopolitički faktori uključuju posljedice raspada bivše Jugoslavije, kao i posljedice ratnih sukoba tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća. Ovi

sukobi, rezultirali su masovnim etničkim čišćenjem, prisilnim migracijama i raseljavanjima stanovništva što je drastično promijenilo demografsku sliku zemlje.

Socioekonomski faktori predstavljaju ključnu ulogu u depopulaciji Bosne i Hercegovine. Visoka stopa nezaposlenosti i ekonomska nestabilnost predstavljaju velike probleme koji su rezultirali gubitkom povjerenja u bolje sutra. Isto tako, stanovnicima Bosne i Hercegovine nedostaje i kvalitetan pristup obrazovanju i zdravstvenoj skrbi osobito onima koji prebivaju u ruralnim područjima.

Mnogi mladi, posebice visokoobrazovani suočavaju se s besperspektivnošću te shodno tome u želji za ostvarenjem boljih životnih uvjeta migriraju u zemlje Zapadne Europe ili drugdje u svijetu. Ovi migracijski tokovi znatno su pogoršali demografsku strukturu Bosne i Hercegovine, posebno u manje naseljenim ruralnim područjima gdje je depopulacija veoma izražena. Važno je naglasiti da uzroci depopulacije u zemlji nisu samo jednodimenzionalni već su duboko ukorijenjeni u kompleksnu mrežu političkih, socijalnih, ekonomskih i demografskih čimbenika.

Analizom međupopisne promjene 2013./1991. broja Hrvata po entitetima i županijama, uz prilagođen popis iz 1991. entitetskom i županijskom ustroju te udjelu u ukupnom stanovništvu Bosne i Hercegovine i udjelu u ukupnom broju Hrvata u zemlji (Tablica 1.) vidljivo je kako je došlo do promjene broja Hrvata na razini Bosne i Hercegovine za -216.072 ili -28,4%, od toga u Republici Srpskoj za -114.484 ili -79,4%, u Federaciji za -96.588 ili -16,2% i u Brčko Distriktu - 5.000 ili -22,5%.

Analizom stanovništva županija u zadnjem međupopisnom razdoblju (1991.-2013.) čiji je prostor u ratnom razdoblju (1991.-1995.) većinski bio pod kontrolom Hrvatske zajednice (Republike) Herceg-Bosne i Hrvatskoga vijeća obrane - HVO, utvrđeno je kako se najveći rast broja Hrvata dogodio u Hercegovačko-neretvanskoj županiji 9.388 ili 8,6%, zatim Zapadnohercegovačkoj 7.561 ili 8,8% te Hercegbosanskoj 5.051 ili 8,5%. Na rast broja Hrvata u ovim županijama utjecalo je doseljavanje u ratu prognanih Hrvata s onih područja Bosne i Hercegovine koji nisu bili pod kontrolom Hrvatske zajednice (Republike) Herceg-Bosne i njihov poslijeratni ostanak. Posljedice rata znatno su se osjetile na društvenoj i demografskoj strukturi zemlje, a vidljive su i danas. Mirovni sporazum i povratak izbjeglica nakon rata donijeli su određeni stupanj obnove, ali su posljedice prisilnih migracija i dalje prisutne u obliku podjela i netrpeljivosti među zajednicama.

Posavska županija bez obzira na negativnu promjenu broja Hrvata od -8.351 (-19,9%), bilježi pozitivnu međupopisnu promjenu udjela u ukupnom broju stanovnika županije za 9,0%. Županija Središnja Bosna uz veliku negativnu promjenu broja Hrvata -33.867 (-25,8%) bilježi i negativnu međupopisnu promjenu udjela u ukupnom stanovništvu županije od -1,0% te pozitivnu relativnu međupopisnu promjenu udjela u ukupnom broju Hrvata u Bosni i Hercegovini za 3,5%.

U županijama koje su u ratnom razdoblju (1991.-1995.) bile većinski pod kontrolom muslimanske/bošnjačke Armije Bosne i Hercegovine (ABiH) i županijama u kojima nije bilo ratnih sukoba jedinica ABiH i HVO, broj Hrvata je dramatično smanjen. U Unsko-sanskoj županiji broj Hrvata je prepolovljen (-50,2%), prisutna je negativna promjena od -5.120. U Tuzlanskoj županiji u međupopisnom razdoblju broj Hrvata je smanjen za trećinu (-30,7%), a ukupna negativna promjena iznosi -10.450. U Sarajevskoj županiji broj Hrvata je prepolovljen (-49,2%), također se bilježi negativna promjena od -16.960. U Zeničko-dobojskoj županiji koja je doživjela teške ratne sukobe snaga ABiH i HVO-a, broj Hrvata je prepolovljen (-50,7%) te se bilježi najveća negativna promjenu od -43.783 Hrvata. Temeljem naprijed navedenog, može se zaključiti kako su se Hrvati u Bosni i Hercegovini uspjeli održati samo na onim prostorima koje je u većini nadzirala Hrvatska Republika Herceg Bosna i Hrvatsko vijeće obrane.

Tablica 1. Broj Hrvata, udio u ukupnom stanovništvu i udio u ukupnom broju Hrvata u BiH po entitetima i županijama te apsolutna i relativna međupopisne promjene 2013./1991.

Područje	Popis 1991. ¹			Popis 2013.			Apsolutna međupopisna promjena	Relativna međupopisna promjena (%)	Relativna međupop. promjena udjela uk.br.st. (%)	Relativna međupop. promjena udjela uk.br.Hr. (%)	
	Broj Hrvata	Udio u ukupnom broju stanovn. (%)	Udio u ukupnom broju Hrvata (%)	Broj Hrvata	Udio u ukupnom broju stanovn. (%)	Udio u ukupnom broju Hrvata (%)					
Federacija BiH	594.471	21,9	78,1	497.883	22,4	91,4	-96.588	-16,2	2,3	17	
Županija	Unsko-sanska	10.193	3,0	1,3	5.073	1,9	0,9	-5.120	-50,2	-36,7	-30,8
	Posavska	41.951	70,9	5,5	33.600	77,3	6,2	-8.351	-19,9	9,0	12,7
	Tuzlanska županija	34.042	6,9	4,5	23.592	5,3	4,3	-10.450	-30,7	-23,2	-4,4
	Zeničko-dobojska	87.602	18,4	11,5	43.819	12,0	8,0	-43.783	-50,0	-34,8	-30,4
	Bosansko-podrinjska	81	0,2	0,0	24	0,1	0,0	-57	-70,4	-50,0	0,0
	Središnja Bosna	131.496	38,7	17,3	97.629	38,3	17,9	-33.867	-25,8	-1,0	3,5
	Hercegovačko-neretv.	108.909	40,7	14,3	118.297	53,3	21,7	9.388	8,6	31,0	51,7
	Zapadnohercegovačka	86.164	96,8	11,3	93.725	98,8	17,2	7.561	8,8	2,1	52,2
	Sarajevska	34.480	7,0	4,5	17.520	4,2	3,2	-16.960	-49,2	-40,0	-28,9
	Hercegbosanska	59.553	51,5	7,8	64.604	76,8	11,9	5.051	8,5	49,1	52,6
Republika Srpska	144.129	9,2	18,9	29.645	2,4	5,4	-114.484	-79,4	-73,9	-71,4	
Distrikt Brčko	22.252	25,4	2,9	17.252	20,7	3,2	-5.000	-22,5	-18,5	10,3	
UKUPNO BiH	760.852	17,4	100	544.780	15,4	100	-216.072	-28,4	-11,5	0	

Izvor: Jasak, 2023.

¹ Popis stanovništva iz 1991. godine prilagođen teritorijalnom ustroju BiH poslije Daytonskog sporazuma po entitetima i županijama

2.4. Promjena etničke strukture od 1991. godine i regionalni odnosi

Etnička struktura Hrvata, poput ostalih naroda u Bosni i Hercegovini pretrpjela je značajne promjene od 1991. godine. Prema popisu stanovništva iz 1991., Hrvati su činili 17,4% stanovništva Bosne i Hercegovine. Međutim, rat i posljedice rata dovele su do drastičnog smanjenja broj Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Veći dio hrvatskog stanovništva iz Posavine i Središnje Bosne prisilno je morao napustiti svoje domove. Mnogi su migrirali u zapadnu Hercegovinu, područje koje je ostalo pod kontrolom HVO-a i postalo središte Hrvata. Također, mnogi su pronašli utočište u Hrvatskoj ili su emigrirali u treće zemlje.

Regionalni odnosi u Bosni i Hercegovini i dalje su složeni, posebno za Hrvate. Od tri konstitutivna naroda, Hrvati su najmalobrojniji te kao takvi suočavaju se s brojnim poteškoćama vezanim uz njihov opstanak. Nerijetko se suočavaju s izazovima očuvanja svog kulturnog identiteta i političkog utjecaja u zemlji. Sve političke stranke Hrvata Bosne i Hercegovine, objedinjene oko Hrvatskog narodnog sabora zalažu se za dodatne reforme koje bi osigurale veću političku autonomiju i ravnopravnost Hrvata. Jedno od ključnih pitanja je izborni zakon, gdje Hrvati traže promjene koje bi spriječile da brojniji Bošnjaci biraju svoje i sebi prihvatljive „hrvatske predstavnike“.

Promjene etničke strukture od 1991. i regionalni odnosi u Bosni i Hercegovini očituju se u dubokim posljedicama rata i kompleksnosti političke dinamike koja je uslijedila nakon rata. Hrvati, bez obzira na malobrojnost imaju jako važnu ulogu u oblikovanju budućnosti Bosne i Hercegovine i očuvanja identiteta unutar složenog političkog sustava zemlje.

U posljednjem međupopisnom razdoblju 2013./1991. vidljive su velike demografske promjene nastale kao posljedice ratnih događanja u razdoblju između 1991. i 1995. godine. Ratna događanja uzrokovala su vojne i civilne žrtve te prisilne migracije sva tri konstitutivna naroda što je u konačnici dovelo do promjene strukture stanovništva.

U međupopisnom razdoblju (2013./1991.) između zadnjega prijeratnoga i prvoga poslijeratnoga popisa ukupan broj stanovnika Bosne i Hercegovine smanjen je za skoro petinu (19,3%) ili 845.874 izraženo u apsolutnim brojkama. Promatrajući gubitak stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti konstitutivnih naroda, najveći gubitak u apsolutnom iznosu imali su Srbi 279.371, zatim Hrvati 216.072 te Muslimani/Bošnjaci 133.364, dok izraženo u relativnim brojkama najveće gubitke stanovništva imali su Hrvati 28,4%, zatim Srbi 20,5% te Muslimani/Bošnjaci 7,0%. Kada se pogleda relativna promjena udjela u ukupnom stanovništvu

kod Muslimana/Bošnjaka udio se povećao za 15,3%, kod Hrvata se smanjio za 11,2% i kod Srba se smanjio za 1,4% (Tablica 2.)

Tablica 2. Apsolutna i relativna međupopisna promjena ukupnog broja stanovnika i pripadnika konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine 2013./1991.

	Popis 1991.		Popis 2013.		Apsolutna međupopisna promjena	Relativna međupopisna promjena (%)	Relativna međupopisna promjena udjela (%)
	Ukupan broj	Udio (%)	Ukupan broj	Udio (%)			
Muslimani/Bošnjaci	1.902.956	43,5	1.769.592	50,1	-133.364	-7,0	15,3
Hrvati	760.852	17,4	544.780	15,4	-216.072	-28,4	-11,2
Srbi	1.366.104	31,2	1.086.733	30,8	-279.371	-20,5	-1,4
UKUPNO	4.377.033	100,0	3.531.159	100,0	-845.874	-19,3	0,0

Izvor: Jasak, 2023.

3. PROSTORNO - DEMOGRAFSKE ODREDNICE DEPOPULACIJE HRVATA U ŽUPANIJI ZAPADNOHERCEGOVAČKOJ

3.1. Brojčanost i prostorni razmještaj Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj prema Popisu 2013. godine

Županija Zapadnohercegovačka jedna je od deset županija u Federaciji, smještena u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Ova županija graniči s Hercegovačko-neretvanskom i Hercegbosanskom županijom. Na sjeveru, granica se prostire duž vrhova planina Vran i Čvrsnica, dok je istočna granica određena vrhom planine Čabulje i Goranačko-Bogodolske visoravni, Mostarskog blata i Brotnja. Na zapadu, graniči s obroncima planine Vran i Blidinjskog jezera koje sežu do Studenih Vriila. Jugozapadni dio Županije graniči s Republikom Hrvatskom, koja predstavlja i granicu s Europskom unijom.

Slika 1. Položaj Županije Zapadnohercegovačke

Izvor: Ministarstvo financija Županije Zapadnohercegovačke, 2023., *autorska prilagodba*

Uz navedene geografske karakteristike, Županija Zapadnohercegovačka poznata je po bogatoj kulturnoj baštini i prirodnim ljepotama koje ju okružuju. Planine koje se nalaze u Županiji nude brojne rekreativne mogućnosti poput planinarenja, dok Blidinjsko jezero predstavlja popularno turističko odredište za sve koji vole boraviti u prirodi. Povijesno gledano, ovo područje je bilo obilježeno brojnim kulturnim i povijesnim događajima, što ga čini još atraktivnijim za posjetitelje.

Gledano u prostornom smislu, županija zauzima 1.362,2 km² ili 5,2% površine Federacije Bosne i Hercegovine te 2,7% Bosne i Hercegovine. Na teritoriju Županije Zapadnohercegovačke nalazi se šest međunarodnih graničnih prijelaza s Republikom Hrvatskom (GP Bijača, GP Zvirici, GP Crveni Grm, GP Orahovlje u gradu Ljubuškom, GP Gorica u općini Grude i GP Osoje u općini Posušje). Ovi granični prijelazi predstavljaju važna prometna čvorišta za međunarodni promet. Isto tako, kroz županiju prolazi i dio koridora Vc koji je vezan s GP Bijača. Također, planira se izgradnja brze ceste Mostar - Split koja bi trebala prolaziti kroz značajan dio Županije Zapadnohercegovačke. Važno je spomenuti kako blizina granice i šest međunarodnih graničnih prijelaza s Republikom Hrvatskom omogućuje povezanost s Europskom unijom, što je posebno važno za gospodarski rast i trgovinu.

Županija Zapadnohercegovačka smještena je na prijelazu između Jadranskog primorja i visokih planina Bosne pa je zato klima u južnim predjelima mediteranska, s vrućim ljetima i umjerenim zimama, a u sjevernim predjelima izrazito je kontinentalna, s umjerenim ljetima i vrlo hladnim zimama. Kada se pogledaju svi navedeni čimbenici, vidljivo je da Županija Zapadnohercegovačka ima povoljnu poziciju koja joj pruža određene prednosti vezane uz brži i usmjereniji razvoj u gospodarskom, društvenom i okolišnom pogledu. Županija je ruralna, nema većih urbanih centara što joj omogućuje da stavi svoje težište na specifične segmente razvoja kao što su poljoprivreda, ekoturizam te održivi razvoj.

Županija Zapadnohercegovačka sastoji se od četiri jedinice lokalne samouprave, odnosno od dva grada- Ljubuški i Široki Brijeg te dvije općine- Grude i Posušje. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2013. u županiji je bilo 94.898 stanovnika, od kojih su 50% žene. Broj domaćinstava prema istom Popisu iznosio je 25.081, a prosječan broj članova po domaćinstvu bio je 3,77. Prema procjeni Federalnog zavoda za statistiku za 2023., stanovništvo Županije Zapadnohercegovačke smanjilo se na 92.305, što je za 2,7% manje u odnosu na broj stanovnika iz 2013. godine.

Razmještaj stanovništva u Županiji nije ravnomjeran. Na njega utječu prirodni i društveno-povijesni čimbenici, koji zajedno doprinose neravnomjernom razmještaju. Kao rezultat toga, koncentracija većeg broja ljudi prisutna je u županijskim, gradskim i općinskim središtima te većim naseljima, koja privlače stanovništvo većom ponudom radnih mjesta. Jedan od glavnih ciljeva je težiti postizanju ravnomjernog razmještaja stanovništva, što je moguće ostvariti smanjivanjem razlika između urbanih centara i periferija, uravnoteženim razvojem te usklađivanjem porasta i prostorne mobilnosti stanovništva s društveno-ekonomskim napretkom. (Nejašmić, 2005.).

Do pojave industrijalizacije u Županiji Zapadnohercegovačkoj, stanovništvo brdsko-planinskog područja uglavnom se bavilo poljoprivredom i stočarstvom od čega se teško živjelo. Na poljoprivrednim površinama najčešće se uzgajalo povrće i žitarice za vlastite potrebe. Međutim, s obzirom na loša obradiva zemljišta, nedostatne sustave navodnjavanja poljoprivredni prinosi bili su skromni. Teški ekonomski uvjeti prisilili su najvećim dijelom muškarce na iseljavanje u zapadnoeuropske zemlje. Osim toga, politička situacija u zemlji i visoka nezaposlenost također su utjecale na migraciju.

Na razini Federacije Bosne i Hercegovine, broj stanovnika iznosi 2.219.220 stanovnika. Od tog broja, najbrojniji su Bošnjaci koji čine 70,4% stanovništva, zatim Hrvati s 22,4%, Srbi s 2,5% stanovništva te Ostali koji čine 4,6% stanovništva. Županija Zapadnohercegovačka broji 94.898 stanovnika. Što se tiče same strukture stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti Županije, najbrojniji su Hrvati koji čine 98,8% ukupnog stanovništva, zatim Srbi s 0,1% te ostali 0,4. Dakle, najveća koncentracija Hrvata u Bosni i Hercegovini je u Županiji Zapadnohercegovačkoj. (Tablica 3)

Tablica 3. Struktura stanovništva Zapadnohercegovačke županije prema nacionalnoj pripadnosti

Prostor	Ukupno stanovnika	Nacionalna pripadnost							
		Bošnjaci		Hrvati		Srbi		Ostali	
		Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%
Općina Grude	17.308	3	0,0	17.216	99,5	10	0,1	79	0,5
Grad Ljubuški	28.184	707	2,5	27.271	96,8	41	0,1	165	0,6
Općina Posušje	20.477	2	0,0	20.424	99,7	5	0,0	46	0,2
Grad Široki Brijeg	28.929	6	0,0	28.814	99,6	45	0,2	64	0,2
ŽZH	94.898	718	0,8	93.725	98,8	101	0,1	354	0,4
Federacija BiH	2.219.220	1.562.372	70,4	497.883	22,4	56.550	2,5	102.415	4,6

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva 2013.

Prema posljednjem Popisu stanovništva iz 2013., u općini Grude nalazi se sveukupno 17.308 stanovnika. Većina stanovništva u općini su Hrvati, njih 17.216 i oni čine 99,5% ukupne populacije. Srbi čine vrlo mali dio populacije te je njih sveukupno 10 i oni predstavljaju 0,1% ukupne populacije, dok je Bošnjaka također vrlo malo, odnosno svega tek 3 osobe (0,0%). Ostalih, koji se ne identificiraju s tri navedene nacionalne pripadnosti sveukupno ima 79. Oni čine 0,5% ukupne populacije u općini. Razmještaj stanovništva po naseljima unutar općine pokazuju izrazitu etničku homogenost u nacionalnoj pripadnosti s dominacijom hrvatskog stanovništva. (Tablica 4)

Tablica 4. Nacionalna pripadnost stanovnika općine Grude prema Popisu 2013.

Općina/naselje	Ukupno stanovnika	Nacionalna pripadnost							
		Bošnjaci		Hrvati		Srbi		Ostali	
		Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%
Grude	17.308	3	0,0	17.216	99,5	10	0,1	79	0,5
Blaževići	167	1	0,6	166	99,4	0	0,0	0	0,0
Boraĳna	211	0	0,0	209	99,1	2	0,9	0	0,0
Donji Mamići	1.529	0	0,0	1.522	99,5	1	0,1	6	0,4
Dragićina	851	1	0,1	848	99,6	1	0,1	1	0,1
Drinovačko Brdo	396	0	0,0	393	99,2	0	0,0	3	0,8
Drinovci	2.569	0	0,0	2.558	99,6	0	0,0	11	0,4
Gorica	1.123	0	0,0	1.117	99,5	0	0,0	6	0,5
Grude	4.347	1	0,0	4.308	99,1	3	0,1	35	0,8
Jabuka	73	0	0,0	73	100,0	0	0,0	0	0,0
Puteševica	117	0	0,0	117	100,0	0	0,0	0	0,0
Ružići	1.688	0	0,0	1.681	99,6	2	0,1	5	0,3
Sovići	2.771	0	0,0	2.764	99,7	1	0,0	6	0,2
Tihalĳina	1.466	0	0,0	1.460	99,6	0	0,0	6	0,4

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva 2013.

Prema Popisu 2013., grad Ljubuški broji 28.184 stanovnika. U Ljubuškom najviše dominira hrvatsko stanovništvo, njih 27.271, što predstavlja 96,8% ukupne populacije. Bošnjačko stanovništvo koncentrirano je u naseljima Gradska i Ljubuški. Od sve četiri administrativne jedinice, najviše Bošnjaka nalazi se u Ljubuškom te čine 2,5% stanovništva s ukupno 707 osoba. Srbi čine 0,1% ukupne populacije s 41 osobom. Neizjašnjenih, odnosno ostalih je sveukupno 165 osoba i oni predstavljaju 0,6% ukupne populacije stanovništva Źupanije. (Tablica 5).

Tablica 5. Nacionalna pripadnost stanovnika grada Ljubuški prema Popisu 2013.

Općina/naselje	Ukupno stanovnika	Nacionalna pripadnost							
		Bošnjaci		Hrvati		Srbi		Ostali	
		Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%
Ljubuški	28.184	707	2,5	27.271	96,8	41	0,1	165	0,6
Bijača	175	4	2,3	171	97,7	0	0,0	0	0,0
Cerno	355	0	0,0	355	100,0	0	0,0	0	0,0
Crnopolod	180	0	0,0	179	99,4	1	0,6	0	0,0
Crveni Grm	885	0	0,0	884	99,9	1	0,1	0	0,0
Dole	188	0	0,0	188	100,0	0	0,0	0	0,0
Grab	1.155	0	0,0	1.150	99,6	2	0,2	3	0,3
Grabovnik	423	0	0,0	423	100,0	0	0,0	0	0,0
Gradska	145	111	76,6	33	22,8	0	0,0	1	0,7
Greda	115	0	0,0	115	100,0	0	0,0	0	0,0
Grljevići	315	1	0,3	314	99,7	0	0,0	0	0,0
Hardomilje	889	0	0,0	886	99,7	0	0,0	3	0,3
Hrašljani	798	0	0,0	794	99,5	0	0,0	4	0,5
Humac	2.775	2	0,1	2.758	99,4	1	0,0	14	0,5
Kašće	55	0	0,0	55	100,0	0	0,0	0	0,0
Klobuk	1.232	0	0,0	1.223	99,3	4	0,3	5	0,4
Lipno	223	0	0,0	223	100,0	0	0,0	0	0,0
Lisice	652	0	0,0	648	99,4	0	0,0	4	0,6
Ljubuški	4.023	572	14,2	3.352	83,3	18	0,4	81	2,0
Miletina	376	0	0,0	375	99,7	1	0,3	0	0,0
Mostarska Vrata	491	0	0,0	487	99,2	0	0,0	4	0,8
Orahovlje	216	0	0,0	213	98,6	3	1,4	0	0,0
Otok	590	0	0,0	588	99,7	1	0,2	1	0,2
Predgrađe	861	0	0,0	853	99,1	1	0,1	7	0,8
Proboj	701	0	0,0	701	100,0	0	0,0	0	0,0
Prolog	667	0	0,0	659	98,8	0	0,0	8	1,2
Radišići	2.363	4	0,2	2.350	99,4	5	0,2	4	0,2
Stubica	305	0	0,0	305	100,0	0	0,0	0	0,0
Studenci	1.143	0	0,0	1.139	99,7	0	0,0	4	0,3
Šipovača	643	0	0,0	643	100,0	0	0,0	0	0,0
Teskera	396	0	0,0	396	100,0	0	0,0	0	0,0
Vašarovići	801	0	0,0	799	99,8	0	0,0	2	0,2
Veljaci	1.249	0	0,0	1.248	99,9	0	0,0	1	0,1
Vitina	1.951	13	0,7	1.920	98,4	2	0,1	16	0,8
Vojnići	576	0	0,0	576	100,0	0	0,0	0	0,0
Zvirići	272	0	0,0	268	98,5	1	0,4	3	1,1

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva 2013.

U općini Posušje prema Popisu stanovništva iz 2013. živjelo je sveukupno 20.477 stanovnika, od kojih su 20.424 Hrvati, koji čine 99,7% ukupnog stanovništva. Vrlo je mala prisutnost drugih nacionalnosti. U Posušju je minimalna zastupljenost Bošnjaka i Srba. Tako je samo

dvoje Bošnjaka (0,0%) te pet Srba (0,0%) te se i jedni i drugi nalaze u naselju Posušje. Ostalih je sveukupno 46 osoba i oni čine 0,2% ukupnog stanovništva. (Tablica 6),

Tablica 6. Nacionalna pripadnost stanovnika općine Posušje prema Popisu 2013.

Općina/naselje	Ukupno stanovnika	Nacionalna pripadnost							
		Bošnjaci		Hrvati		Srbi		Ostali	
		Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%
Posušje	20.477	2	0,0	20.424	99,7	5	0,0	46	0,2
Bare	0	0		0		0		0	
Batin	721	0	0,0	721	100,0	0	0,0	0	0,0
Broćanac	1.209	0	0,0	1.208	99,9	0	0,0	1	0,1
Čitluk	1.165	0	0,0	1.163	99,8	0	0,0	2	0,2
Gradac	801	0	0,0	799	99,8	0	0,0	2	0,2
Konjsko	0	0		0		0		0	
Masna Luka	1	0	0,0	1	100,0	0	0,0	0	0,0
Osoje	707	0	0,0	703	99,4	0	0,0	4	0,6
Podbila	146	0	0,0	146	100,0	0	0,0	0	0,0
Poklečani	949	0	0,0	948	99,9	0	0,0	1	0,1
Posušje	6.267	2	0,0	6.243	99,6	5	0,1	17	0,3
Rastovača	2.605	0	0,0	2.600	99,8	0	0,0	5	0,2
Sutina	848	0	0,0	848	100,0	0	0,0	0	0,0
Tribistovo	178	0	0,0	178	100,0	0	0,0	0	0,0
Vinjani	1.423	0	0,0	1.420	99,8	0	0,0	3	0,2
Vir	1.626	0	0,0	1.621	99,7	0	0,0	5	0,3
Vrpolje	919	0	0,0	916	99,7	0	0,0	3	0,3
Vučipolje	10	0	0,0	10	100,0	0	0,0	0	0,0
Zagorje	694	0	0,0	694	100,0	0	0,0	0	0,0
Zavelim	208	0	0,0	205	98,6	0	0,0	3	1,4

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva 2013.

Županijsko središte Široki Brijeg, godine 2013. imao je sveukupno 28.929 stanovnika. Najbrojnije stanovništvo su Hrvati i njih je 28.814 te čine 99,6% ukupne populacije. Bošnjaka je vrlo malo, sveukupno 6 (0,0%). Od sve četiri administrativne jedinice, najviše Srba nalazi se u Širokom Brijegu, njih 45 i oni čine 0,2% ukupne populacije, dok je ostalih sveukupno 64 i također čine 0,2% ukupne populacije.

Tablica 7. Nacionalna pripadnost stanovnika grada Široki Brijeg prema Popisu 2013.

Općina/naselje	Ukupno stanovnika	Nacionalna pripadnost							
		Bošnjaci		Hrvati		Srbi		Ostali	
		Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%
Široki Brijeg	28.929	6	0,0	28.814	99,6	45	0,2	64	0,2
Biograci	800	0	0,0	795	99,4	4	0,5	1	0,1
Buhovo	408	0	0,0	408	100,0	0	0,0	0	0,0
Crne Lokve	142	2	1,4	140	98,6	0	0,0	0	0,0
Čerigaj	178	0	0,0	178	100,0	0	0,0	0	0,0
Dobrič	630	0	0,0	597	94,8	33	5,2	0	0,0
Dobrkovići	563	0	0,0	562	99,8	0	0,0	1	0,2
Docići	189	0	0,0	189	100,0	0	0,0	0	0,0
Donja Britvica	169	0	0,0	168	99,4	0	0,0	1	0,6
Donji Crnač	569	0	0,0	568	99,8	0	0,0	1	0,2
Donji Gradac	672	0	0,0	666	99,1	1	0,1	5	0,7
Dužice	615	0	0,0	615	100,0	0	0,0	0	0,0
Gornja Britvica	58	0	0,0	58	100,0	0	0,0	0	0,0
Gornji Crnač	183	0	0,0	183	100,0	0	0,0	0	0,0
Gornji Gradac	208	0	0,0	208	100,0	0	0,0	0	0,0
Gornji Mamići	602	0	0,0	601	99,8	0	0,0	1	0,2
Grabova Draga	45	0	0,0	45	100,0	0	0,0	0	0,0
Izbično	196	0	0,0	196	100,0	0	0,0	0	0,0
Jare	880	0	0,0	879	99,9	0	0,0	1	0,1
Knešpolje	1.322	0	0,0	1.312	99,2	1	0,1	9	0,7
Kočerin	1.195	0	0,0	1.191	99,7	0	0,0	4	0,3
Lise	2.025	2	0,1	2.023	99,9	0	0,0	0	0,0
Ljubotići	871	0	0,0	871	100,0	0	0,0	0	0,0
Ljuti Dolac	1.479	0	0,0	1.478	99,9	0	0,0	1	0,1
Mokro	1.411	0	0,0	1.403	99,4	1	0,1	7	0,5
Oklaji	1.116	0	0,0	1.114	99,8	1	0,1	1	0,1
Podvranić	150	0	0,0	150	100,0	0	0,0	0	0,0
Potkraj	424	0	0,0	423	99,8	0	0,0	1	0,2
Privalj	413	0	0,0	413	100,0	0	0,0	0	0,0
Rasno	621	0	0,0	620	99,8	0	0,0	1	0,2
Rujan	141	0	0,0	141	100,0	0	0,0	0	0,0
Široki Brijeg	6.149	2	0,0	6.131	99,7	2	0,0	14	0,2
Trn	2.487	0	0,0	2.472	99,4	0	0,0	15	0,6
Turčinovići	669	0	0,0	669	100,0	0	0,0	0	0,0
Uzarići	1.349	0	0,0	1.347	99,9	2	0,1	0	0,0

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva 2013.

Problem s kojim se Županija Zapadnohercegovačka susreće jest nepostojanje pravog grada koji bi bio jedinstveno središte. Shodno tome, glavno središte prema kojem se sva naselja Županije Zapadnohercegovačke kreću jest Mostar na istoku te gradovi Republike Hrvatske, Imotski i Split. Četiri administrativne jedinice Županije nemaju pretežito izraženu hijerarhijsku strukturu centraliteta ni adekvatan razvoj sustava međusobnih veza. Široki Brijeg predstavlja sjedište

Županije te se izdvaja po broju stanovnika i površinom. Sukladno tome, tako bi ga se trebalo tretirati; kao primarno središte ravnomjernog policentričnog razvitka između sva četiri centralna općinska i gradska naselja (Galić 2015.).

Prema OECD kriterijima, županija se karakterizira kao ruralna regija jer ima manje od 150 stanovnika po četvornom kilometru. Prema popisu stanovništva iz 2013., 21,9% ili 20.786 stanovnika živi u općinskim odnosno gradskim središtima, dok 78,1% ili 74.112 stanovnika živi u ruralnom području Županije Zapadnohercegovačke.

Gustoća naseljenosti predstavlja ključni demografski pokazatelj koji najbolje prikazuje razmještaj stanovništva određenog prostora. Ona označava broj stanovnika koji živi na nekom području (na jedinici površine) i predstavlja prosječnu gustoću naseljenosti za to područje. (Nejašmić, 2005). Gustoća naseljenosti u Županiji Zapadnohercegovačkoj iznosi 69,7 stanovnika po km², dakle manja je od prosjeka u Federacije Bosne i Hercegovine (85 stanovnika po km²), a na razini je prosjeka naseljenosti Bosne i Hercegovine (69 stanovnika po km²).²

U Tablici 8. prikazana je raspodjela naselja i stanovništva u Županiji Zapadnohercegovačkoj prema gustoći naseljenosti i općinama i gradovima unutar županije. Gustoća naseljenosti prikazana je u broju stanovnika po kvadratnom kilometru (km²) i podijeljena je u četiri skupine: manje ili jednako 50 stanovnika po km², od 51 do 100 stanovnika po km², od 101 do 150 stanovnika po km² te više od 150 stanovnika po km².

U općini Grude nalazi se sveukupno 13 naselja, od kojih su četiri s gustoćom naseljenosti manjom ili jednakom 50 stanovnika po km². U općini se nalazi sedam naselja čija je gustoća naseljenosti od 51 do 100 stanovnika po km². Jedno naselje ima gustoću od 101 do 150 stanovnika po km² te još jedno naselje s gustoćom većom od 150 stanovnika po km².

Grad Ljubuški, s najvećim brojem naselja broji sveukupno 35 naselja, od kojih je 12 s gustoćom naseljenosti manjom ili jednakom 50 stanovnika po km². Deset naselja imaju gustoću naseljenosti od 51 do 100 stanovnika po km², dok je osam naselja u općini s gustoćom od 101 do 150 stanovnika po km² te pet naselja s gustoćom većom od 150 stanovnika po km².

² Izračun autorice prema podacima o stanovništvu iz Popisa 2013. (BiH 3.531.159, FBiH 2.219.220, ŽZH 94.898), i površinama BiH (51.209,2 km²), FBIH (26.110,5 km²) i ŽZH (1.362,2 km²) iz Statističkog godišnjaka/ljetopisa Federacije Bosne i Hercegovine za 2023.

U općini Posušje nalazi se ukupno 18 naselja. Od 18 naselja, deset ih ima gustoću naseljenosti koja je manja ili jednaka 50 stanovnika po km². U općini se nalazi pet naselja s gustoćom od 51 do 100 stanovnika po km², jedno naselje s gustoćom od 101 do 150 stanovnika po km² te dva naselja s gustoćom većom od 150 stanovnika po km².

Grad Široki Brijeg ima ukupno 34 naselja, od kojih je 14 s gustoćom naseljenosti manjom ili jednakom od 50 stanovnika po km². Broj naselja čija je gustoća od 51 do 100 stanovnika po km² jest 13. U općini je pet naselja s gustoćom od 101 do 150 stanovnika po km² te dva naselja s gustoćom većom od 150 stanovnika po km².

Sveukupno gledano, Županija Zapadnohercegovačka ima 100 naseljenih naselja, od koji 40% naselja ima gustoću naseljenosti manju ili jednaku 50 stanovnika po km². Gustoću naseljenosti od 51 do 100 stanovnika po km ima 35% naselja. Gustoću naseljenosti od 101 do 150 stanovnika po km² ima 15% naselja. U Županiji se nalazi 10% naselja čija je gustoća naseljenosti veća od 150 stanovnika po km².

Što se tiče raspodjele stanovništva prema gustoći naseljenosti, najveći broj stanovništva (34,6%) živi u naseljima čija je gustoća naseljenosti veća od 150 stanovnika po km², dok najmanje stanovništva (15,4) živi u područjima čija je gustoća naseljenosti manja ili jednaka 50 stanovnika po km².

Tablica 8. Raspodjela naselja i stanovništva u Županiji Zapadnohercegovačkoj prema gustoći naseljenosti i općinama i gradovima

Broj stanovnika po km ²	Naselja u općinama i gradovima				ŽZH		Stanovništvo	
	Grude	Ljubuški	Posušje	Široki Brijeg	Naselja	Udio (%)	Broj	Udio (%)
≤ 50	4	12	10	14	40	40,0	14.567	15,4
51 - 100	7	10	5	13	35	35,0	32.612	34,4
101 - 150	1	8	2	1	12	12,0	14.910	15,7
> 150	1	5	1	6	13	13,0	32.809	34,6
Ukupno	13	35	18	34	100	100,0	94.898	100,0

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva 2013.

Površinom gledano, najveća je općina Posušje s 461,1 km², slijedi grad Široki Brijeg s 387,6 km², zatim grad Ljubuški s 292,7 km² te općina Grude s 220,8 km². U tablici 9 prikazana je gustoća naseljenosti Županije Zapadnohercegovačke po gradovima i općinama 2013. godine. Iz ove tablice vidljivo je kako općina Grude broji 17.308 stanovnika raspoređenih na površini od 220,8 km². Gustoća naseljenosti općine Grude iznosi 78,4 stanovnika po km² te zauzima 16% površine Županije. Grad Ljubuški, sa sveukupno 28.184 stanovnika na površini od 292,7 km², ima najveću gustoću naseljenosti među jedinicama prikazanim u tablici, iznoseći 96,3 stanovnika po km². Gledano u postocima, Ljubuški zauzima 22% površine teritorija Županije. Općina Posušje, s 20.477 stanovnika na najvećoj površini od 461,1 km², ima najnižu gustoću naseljenosti, od samo 44,4 stanovnika po km². Općina Posušje zauzima 34% teritorija županije. Od sve četiri administrativne jedinice, grad Široki Brijeg ima najveći broj stanovnika, 28.929, na površini od 387,6 km², čija je gustoća naseljenosti od 74,6 stanovnika po km². Široki Brijeg zauzima 28% teritorija županije. Županija Zapadnohercegovačka sveukupno broji 94.898 stanovnika koji su raspoređeni na površini od 1.362,2 km², s prosječnom gustoćom naseljenosti od 69,7 stanovnika po km².

Tablica 9. Gustoća naseljenosti županije Zapadnohercegovačke po gradovima i općinama 2013.

Općina / grad	Broj stanovnika	Površina (km ²)	Gustoća naseljenosti (stanovnika po km ²)
Općina Grude	17.308	220,8	78,4
Grad Ljubuški	28.184	292,7	96,3
Općina Posušje	20.477	461,1	44,4
Grad Široki Brijeg	28.929	387,6	74,6
ŽZH	94.898	1.362,2	69,7

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva 2013.

3.2. Demografske promjene Županije Zapadnohercegovačke od 1961. do 2013. godine

Tijekom 70-ih godina, Županija Zapadnohercegovačka započela je bilježiti nešto prihvatljivije privredne trendove i jačati međusobne veze unutar regije pri čemu se stvarala kompaktnija cjelina. Početkom 80-ih godina prošlog stoljeća zabilježena je relativno stabilna demografska slika, karakterizirana umjerenom prirodnom promjenom i stabilnom stopom nataliteta. Devedesete godine obilježile su demokratske promjene, ratno razdoblje i privredna stagnacija. Nakon devedesetih godina prošlog stoljeća, razvoj Županije Zapadnohercegovačke promatrano kroz povijesno-geografski razvoj usko je povezano s razvojem Širokog Brijega kao glavnog

političkog i upravnog središta Županije. Svojom veličinom i povijesnom značajnošću, postao je glavno središte Županije, a ovisio je i postojećoj prometnoj infrastrukturi. Koncem 20. stoljeća započelo je još veće prometno povezivanje Županije s ostalim dijelovima regije, ali i povezivanje s Republikom Hrvatskom (Galić 2015.)

Kada su uvedene moderne tehnologije i kada su se unaprijedile prometne veze, omogućen je sve veći kulturni i socijalni razvoj. Povećana mobilnost doprinijela je lakšem pristupu kulturnim i obrazovnim sadržajima, što je pridonijelo razvoju civilnog društva i međusobnoj povezanosti lokalne zajednice. Osim toga, bolja prometna povezanost olakšala je dnevne cirkulacije i migracije unutar Županije, što je omogućilo stanovnicima lakše putovanje na posao ili školovanje.

Ulaskom u novo tisućljeće, događa se oporavak Županije, ali demografske posljedice i izazovi su i dalje vidljivi. Politička i ekonomska situacija se stabilizirala, međutim stopa nataliteta i dalje je niska, a starenje populacije raste.

Godine 1961. Županija Zapadnohercegovačka imala je ukupno 86.181 stanovnika, od kojih su 83.924 bili Hrvati. Iste te godine u Bosni i Hercegovini živjelo je 3.278.053 stanovnika od čega 711.666 Hrvata. Udio stanovnika Županije u ukupnom stanovništvu Bosne i Hercegovine iznosio je 2,6%, dok je udio Hrvata Županije u ukupnom broju Hrvata u Bosni i Hercegovini iznosio 11,8%.

Godine 1971. zabilježen je ukupan porast broja stanovnika Županije na 91.639 kao i porast broja Hrvata u Županiji na 89.027. Broj stanovnika u Bosni i Hercegovini također je rastao na 3.746.111, od kojih su 772.491 bili Hrvati. Udio stanovnika Županije u ukupnom stanovništvu Bosne i Hercegovine iznosio je bio je 2,4%, dok je udio Hrvata iz Županije u udjelu Hrvata u Bosni i Hercegovini iznosio 11,5%.

U 1981. bilježi se pad broj stanovnika Županije Zapadnohercegovačke koji je iznosio 87.901 stanovnika te također i pad broja Hrvata na 84.878. Međutim, broj stanovnika Bosne i Hercegovine se povećao na 4.124.256, a broj Hrvata pao na 758.140. Udio stanovnika Županije u stanovništvu Bosne i Hercegovine iznosio je 2,1%, dok je udio Hrvata iz Županije u udjelu Hrvata u Bosni i Hercegovini iznosio 11,2%.

Godine 1991. zabilježen je porast broja stanovnika Županije na 89.012 stanovnika, od čega su 86.164 bili Hrvati. Također, zabilježen je i porast ukupnog broja stanovnika Bosne i Hercegovine na 4.377.033 stanovnika, kao i Hrvata u Bosni i Hercegovini na 760.852. Udio

stanovnika Županije u stanovništvu Bosne i Hercegovine iznosio je 2,0% što je najmanji postotak u promatranom razdoblju, dok je udio Hrvata iz Županije u udjelu Hrvata u Bosni i Hercegovini iznosio 11,3%.

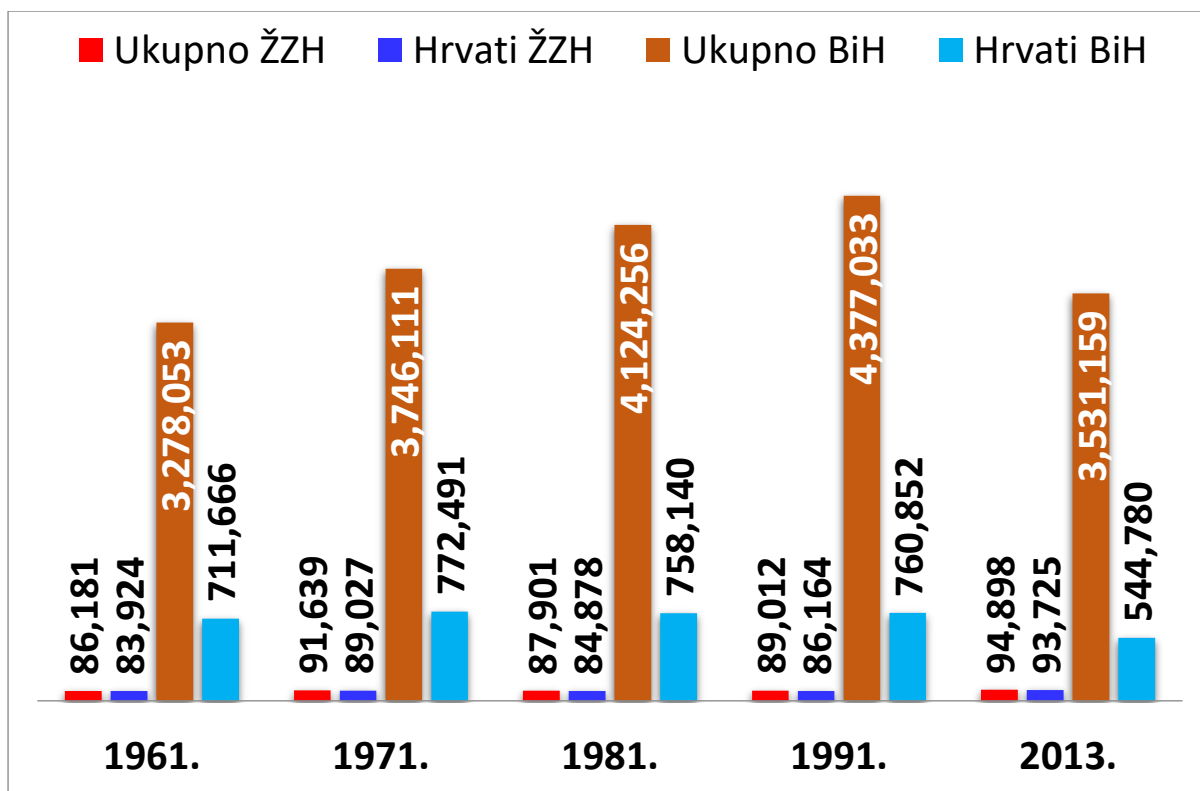
U 2013. broj stanovnika Županije bilježi porast na 94.898 te porast broja Hrvata na 93.725. Međutim, ukupan broj stanovnika u Bosni i Hercegovini smanjio se na 3.531.159, kao i broj Hrvata na 544.780. Udio stanovnika Županije u stanovništvu Bosne i Hercegovine bio je 2,7%, dok je udio Hrvata iz Županije u udjelu Hrvata u Bosni i Hercegovini iznosio 17,2% što jasno ukazuje na pad broja Hrvata na ostalom prostoru Bosne i Hercegovine.

U promatranom razdoblju broj Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj je porastao za 11,7% dok je na ukupnom prostoru Bosne i Hercegovine broj Hrvata pao za 23,5%. Ako se u promatranom razdoblju na razini Bosne i Hercegovine isključe Hrvati iz Županije dobije se podatak kako je broj Hrvata na prostoru izvan Županije u razdoblju između 1961. i 2013. pao za 28,1% (Tablica 10).

Tablica 10. Kretanje ukupnog broja stanovnika i Hrvata Županije Zapadnohercegovačke i Bosne i Hercegovine, 1961-2013.

Godina popisa	Zapadnohercegovačka županija				Bosna i Hercegovina				Udio stanovnika ZHŽ u BiH (%)		
	Broj stanovnika		Bazni indeks		Broj stanovnika		Bazni indeks				
	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati (U)	Hrvati (H)
1961.	86.181	83.924	100	100	3.278.053	711.666	100	100	2,6	2,6	11,8
1971.	91.639	89.027	106,3	106,1	3.746.111	772.491	114,3	108,5	2,4	2,4	11,5
1981.	87.901	84.878	102,0	101,1	4.124.256	758.140	125,8	106,5	2,1	2,1	11,2
1991.	89.012	86.164	103,3	103,3	4.377.033	760.852	133,5	133,5	2,0	2,0	11,3
2013.	94.898	93.725	110,1	111,7	3.531.159	544.780	107,7	76,5	2,7	2,7	17,2

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

Slika 2. Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata Županije Zapadnohercegovačke i Bosne i Hercegovine (1961-2013.)

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

Gledano prema Popisima stanovništva od 1961. do 2013. (Tablica 11), iskazano u relativnim brojkama jedino kontinuirano na svim Popisima opada broj stanovnika i Hrvata općine Grude u ukupnom broju stanovnika i Hrvata Županije Zapadnohercegovačke, dok grad Ljubuški ima oscilirajuće promjene udjela relativnog broja stanovnika i Hrvata kroz popise i pad ukupnog broja stanovnika i Hrvata između prvog i zadnjeg Popisa u ukupnom broju stanovnika i Hrvata Županije.

Općina Grude je 1961. imala udio od 22,% ukupnog stanovništva te 22,5% Hrvata Županije, a 2013. udio od 18,2% ukupnog stanovništva te 18,4% Hrvata u Županiji. Grad Ljubuški je 1961. imao udio od 30,9% u ukupnom stanovništvu te 29,8% u broju Hrvata Županije, dok je 2013. smanjen udio u ukupnom stanovništvu na 29,7% te udjelu Hrvata na 29,1% u Županiji.

Općina Posušje i grad Široki Brijeg u razdoblju od 1961. do 2013. bilježe porast ukupnog stanovništva te porast udjela Hrvata u ukupnom broju Hrvata u Županiji. Dakle, 1961. općina Posušje u ukupnom stanovništvu Županije participirala je s 18,4% te s 18,8% u broju Hrvata Županije. Godine 2013., zabilježen je porast na 21,6% u ukupnom udjelu stanovništva Županije

te porast na 21,8% u ukupnom udjelu Hrvata Županije. U gradu Širokom Brijegu stanovništvo je raslo od 1961. do 1971. godine.

Godine 1981. zabilježen je pad broja ukupnog stanovništva te pad broja Hrvata u ukupnom broju Hrvata Županije. Međutim, 1991. povećalo se ukupno stanovništvo na 30,5% te udio Hrvata na 31,2%. Godine 2013. ukupno stanovništvo također je iznosilo 30,5%, a samim time i udio Hrvata smanjio se na 30,7%. Vidljivo je kako je kontinuirano (iskazano u relativnim brojkama) na svim Popisima rastao broj stanovnika i Hrvata općine Posušje u ukupnom broju stanovnika i Hrvata Županije Zapadnohercegovačke.

Tablica 11. Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po općinama i gradovima Županije Zapadnohercegovačke, 1961-2013.

Općina/Grad	Popisi stanovništva									
	1961.		1971.		1981.		1991.		2013.	
	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati
Općina Grude	22,0%	22,5%	21,0%	21,5%	20,2%	20,7%	18,4%	18,8%	18,2%	18,4%
Grad Ljubuški	30,9%	29,8%	30,8%	29,4%	31,4%	29,8%	31,8%	30,3%	29,7%	29,1%
Općina Posušje	18,4%	18,8%	18,4%	18,8%	18,7%	19,2%	19,2%	19,7%	21,6%	21,8%
Grad Široki Brijeg	28,7%	29,0%	29,8%	30,3%	29,7%	30,2%	30,5%	31,2%	30,5%	30,7%
ŽZH	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

U Tablici 12 prikazano je ukupno popisno kretanje stanovništva Županije Zapadnohercegovačke 2013./1961. Kretanje ukupnog stanovništva pokazuje relativnu stabilnost, s blagim oscilacijama u broju stanovnika kroz desetljeća.

Općina Grude jedina je jedinica lokalne samouprave u Županiji koja u promatranom razdoblju ima pad stanovništva. U razdoblju 2013./1961. izgubila je 1.664 stanovnika od čega 1634 Hrvata što predstavlja pad stanovništva od 8,8%. Općina Grude 1961. bilježi 18.972 stanovnika, od čega 18.850 Hrvata. Deset godina kasnije, 1971., broj stanovnika je porastao na 19.203, a broj Hrvata na 19.111. Međutim, 1981. godine, vidljivo je kako broj stanovnika pada i iznosi 17.767, dok je broj Hrvata iznosio 17.608. Također, smanjenje stanovnika vidljivo je i 1991., gdje se smanjio na 16.358, od čega je broj Hrvata iznosio 16.210. Posljednji Popis stanovništva iz 2013. pokazuje lagani rast pa općina Grude broji 17.308 stanovnika, odnosno 17.216 Hrvata.

Grad Ljubuški u promatranom razdoblju ima rast stanovništva za 1.554 (5,8%) i rast Hrvata za 2.265 (9,1%). Grad Ljubuški 1961. bilježi ukupno 26.630 stanovnika, od čega 25.006 Hrvata.

Prema idućem Popisu iz 1971., broj stanovnika porastao je na 28.269, dok je broj Hrvata iznosio 26.198. Godine 1981., vidljiva je depopulacija stanovništva, odnosno broj stanovnika smanjen je na 27.603, a broj Hrvata na 25.334. Do 1991., broj stanovnika je ponovno porastao na 28.340, dok je broj Hrvata iznosio 26.127. Međutim prema posljednjem Popisu stanovništva iz 2013., broj stanovnika se smanjio na 28.184, ali se broj Hrvata povećao na 27.271 stanovnika.

Općina Posušje u promatranom razdoblju ima najveći rast stanovništva od svih jedinica lokalne samouprave u Županiji za 4.630 (29,2%) i rast Hrvata za 4.679 (29,7%). Godine 1961., broj stanovnika u općini Posušje iznosio je 15.847 stanovnika, od čega 15.745 Hrvata. Do 1971. godine, broj stanovnika porastao je na 16.882, a broj Hrvata na 16.778. Godine 1981., broj stanovnika smanjio se na 16.455, dok je broj Hrvata iznosio 16.298. Međutim, u naredna dva popisna razdoblja, broj stanovnika je porastao. Tako je 1991., općina Posušje imala 17.134, dok je broj Hrvata iznosio 16.963. Značajniji porast se dogodio 2013., gdje je zabilježeno 20.477 stanovnika, odnosno 20.424 Hrvata.

Grad Široki Brijeg u promatranom razdoblju ima rast stanovništva za 4.197 (17,0%) i rast Hrvata za 4.491 (18,5%). Grad Široki Brijeg, godine 1961. bilježi 24.732 stanovnika, od čega 24.323 Hrvata. Do 1971. godine, stanovništvo je poraslo na 27.285, dok je broj Hrvata iznosio 26.940. Godine 1981., broj stanovnika smanjio se na 26.076, dok je broj Hrvata iznosio 25.638. Godine 1991., zabilježen je rast i iznosi 27.180, dok je broj Hrvata iznosio 26.864. Široki Brijeg je 2013. imao 28.929 stanovnika, od čega 28.814 Hrvata.

Županija Zapadnohercegovačka u promatranom razdoblju ima rast stanovništva za 8.717 (10,10%) i rast Hrvata za 9.801 (11,75%). Kada se pogleda cijela Županija Zapadnohercegovačka, najveći broj stanovnika (94.898) i Hrvata (93.725) zabilježen je 2013. Godine. Najmanji broj stanovnika (86.181) i Hrvata (83.924) zabilježen je 1961. godine. Kada se pogledaju ova popisna razdoblja, vidljivo je da broj stanovnika Županije Zapadnohercegovačke raste, ali naredni izračuni u radu, prikazat će drukčije rezultate.

Tablica 12. Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po općinama i gradovima Županije Zapadnohercegovačke, 1961-2013.

Općina/Grad	1961.		1971.		1981.		1991.		2013.		1961./2013.			
	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	DU	rU (%)	DH	rH (%)
Općina Grude	18.972	18.850	19.203	19.111	17.767	17.608	16.358	16.210	17.308	17.216	-1.664	91,2	-1.634	91,3
Grad Ljubuški	26.630	25.006	28.269	26.198	27.603	25.334	28.340	26.127	28.184	27.271	1.554	105,8	2.265	109,1
Općina Posušje	15.847	15.745	16.882	16.778	16.455	16.298	17.134	16.963	20.477	20.424	4.630	129,2	4.679	129,7
Grad Široki Brijeg	24.732	24.323	27.285	26.940	26.076	25.638	27.180	26.884	28.929	28.814	4.197	117,0	4.491	118,5
ŽZH	86.181	83.924	91.639	89.027	87.901	84.878	89.012	86.184	94.898	93.725	8.717	110,1	9.801	111,7

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

U međupopisnom razdoblju 1961./1971. vidljiva je pozitivna međupopisna promjena na razini cijele Bosne i Hercegovine te na razini cijele Županije Zapadnohercegovačke, kao i u njezinim administrativnim jedinicama. Međutim, u razdoblju 1971./1981. po prvi put je zabilježena negativna međupopisna promjena na razini cijele Županije i njezinih administrativnih jedinica (-3.738) u odnosu na Bosnu i Hercegovinu koja bilježi pozitivnu međupopisnu promjenu (846.308). Negativna međupopisna promjena rezultat je otvaranja granica bivše savezne države kada je prema zemljama zapadne Europe 1967. krenuo val iseljavanja (u najvećoj mjeri Hrvata) te svoj vrhunac dostigao 1970. godine (Mikulić 1991.) Gledano u razdoblju 1981./1991. samo općina Grude (tada najnerazvijenija općina u Bosni i Hercegovini) bilježi nastavak značajnijeg iseljavanja i negativnu međupopisnu promjenu (-1.436). U idućem međupopisnom razdoblju 1991./2013. jedino grad Ljubuški ima negativnu međupopisnu promjenu (-156), ali i po prvi puta cijela Bosna i Hercegovina (-845.874). Negativna međupopisna promjena u ovome razdoblju uglavnom je posljedica ratnih događanja na prostoru Bosne i Hercegovine (1991.-1995.)

Tablica 13. Međupopisne promjene stanovništva i lančani indeks u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Bosni i Hercegovini (1961.-2013.)

Općina/Grad	Međupopisna promjena				Lančani indeks				
	1961. - 1971.	1971. - 1981.	1981. - 1991.	1991. - 2013.	1971./1961.	1981./1971.	1991./1981.	2013./1991.	2013./1961.
Grude	231	-1.436	-1.409	950	101,2	92,5	92,1	105,8	91,2
Ljubuški	1.639	-666	737	-156	106,2	97,6	102,7	99,4	105,8
Posušje	1.035	-427	679	3.343	106,5	97,5	104,1	119,5	129,2
Široki Brijeg	2.553	-1.209	1.104	1.749	110,3	95,6	104,2	106,4	117,0
ŽZH	5.458	-3.738	1.111	5.886	106,3	95,9	101,3	106,6	110,1
BiH	468.163	846.308	1.099.085	-845.874	114,3	110,1	106,1	80,7	107,7

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

U promatranom razdoblju 2013./1961. izraženo u apsolutnim brojevima vidljiva je negativna promjena (-1.664) za ukupno stanovništvo općine Grude. Relativnim brojkama izraženo ta promjena iznosila je (-8,8%), što znači da se za toliko u promatranom razdoblju smanjio broj stanovnika. Općina Grude je jedina jedinica lokalne samouprave u Županiji s negativnom prirodnom promjenom. U općini Grude jedino naselja Dragićina (19%), Gorica (16,7%) i Grude (74,7%) u tom razdoblju bilježe rast stanovništva. Pad stanovništva od preko 50% bilježe naselja Borajna (-53,5%) i Puteševica (-68,7%). Ovi pokazatelji prikazuju trend depopulacije ukupnog stanovništva i stanovništva po naseljima općine Grude gdje je vidljiv značajan pad broja stanovnika, kako ukupno, tako i Hrvata posebice od 70-ih godina prošlog stoljeća. Brojni stanovnici napustili su svoje domove što je dodatno potaklo procese deruralizacije i deagrarizacije.

Relativna promjena Hrvata (-8,7%) prikazuje smanjenje broja Hrvata u 2013. u odnosu na stanje iz 1961. godine. Seoska naselja nekada su bila glavni nositelji bioreprodukcije stanovništva. Zbog iseljavanja iz ruralnih područja koje je karakterizirao visoki natalitet u niskonatalitetna urbana područja zabilježene su i promjene u prostornim obrascima prirodnog kretanja stanovništva (Galić, 2015) (Tablica 14).

Tablica 14. Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po naseljima u općini Grude (1961-2013.)

Općina/naselje	1961.		1971.		1981.		1991.		2013.		2013./1961.			
	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	DU	rU (%)	DH	rH (%)
Općina Grude	18.972	18.850	19.203	19.111	17.767	17.608	16.358	16.210	17.308	17.216	-1.664	91,2	-1.634	91,3
Blaževići	271	271	267	267	270	268	209	209	167	166	-104	61,6	-105	61,3
Borajna	454	454	372	372	342	341	295	292	211	209	-243	46,5	-245	46,0
Donji Mamići	2.365	2.353	2.371	2.364	1.792	1.776	1.696	1.687	1.529	1.522	-836	64,7	-831	64,7
Dragićina	715	714	705	705	669	666	695	691	851	848	136	119,0	134	118,8
Drinovačko Brdo*							362	361	396	393	396		393	
Drinovci*	3.495	3.486	3.516	3.509	3.256	3.227	2.440	2.419	2.569	2.558	-926	73,5	-928	73,4
Gorica	962	947	998	988	886	875	795	784	1.123	1.117	161	116,7	170	118,0
Grude	2.488	2.477	2.847	2.818	3.378	3.344	3.598	3.567	4.347	4.308	1.859	174,7	1.831	173,9
Jabuka*							70	68	73	73	73		73	
Puteševica*	374	373	332	331	276	276	134	133	117	117	-257	31,3	-256	31,4
Ružići	2.151	2.138	2.194	2.181	1.602	1.598	1.550	1.535	1.688	1.681	-463	78,5	-457	78,6
Sovići	3.084	3.064	3.209	3.192	3.057	3.030	2.664	2.643	2.771	2.764	-313	89,9	-300	90,2
Tihaljina	2.613	2.573	2.392	2.384	2.239	2.207	1.850	1.821	1.466	1.460	-1.147	56,1	-1.113	56,7

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

* *Drinovačko Brdo*, novo naselje nastalo izdvajanjem dijela naselja Drinovci (Sl. l. SRBiH, 33/90); *Drinovci*, umanjeno izdvajanjem dijela od kojega je nastalo novo naselje Drinovačko Brdo (Sl. l. SRBiH, 33/90); *Jabuka*, novo naselje nastalo izdvajanjem dijela naselja Puteševica (Sl. l. SRBiH, 28/81 i 33/81); *Puteševica*, umanjeno izdvajanjem dijela od kojega je nastalo novo naselje Jabuka (Sl. l. SRBiH, 28/81 i 33/81), prema Gelo, Grizelj, Akrap, 1995.

U međupopisnom razdoblju 2013./1961. vidljive su promjene u broju stanovnika i Hrvata u gradu Ljubuškom. U razdoblju od 1961. do 2013. Ljubuški bilježi trend rasta stanovništva ukupno i Hrvata, tako je apsolutna promjena ukupnog broja stanovnika iznosila 1.554, odnosno izraženo relativnim brojkama predstavlja rast stanovništva od 5,8%.

Apsolutna promjena broja Hrvata iznosila je 2.265, odnosno u relativnom smislu zabilježen je porast od 9,1%. Može se zaključiti kako stanovništvo u gradu Ljubuškom kontinuirano raste kroz desetljeća. Najveći rast stanovništva preko 30% doživjela su naselja: Hrašljani (33,2%), Humac (161,8%), Ljubuški (85,6%), Otok (33,2%), Pregrađe (91,3%) i Teskera 69,2 (%). Pad stanovništva od preko 50% bilježe sljedeća naselja: Bijača (53,9%), Dole (52,9%), Grljevići (51,3%), Kašće (63,6%), Lipno (64,6%) i Zvirici (54,7%). (Tablica 15)

Tablica 15. Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po naseljima za grad Ljubuški (1961-2013.)

Grad/naselje	1961.		1971.		1981.		1991.		2013.		2013./1961.			
	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	DU	rU (%)	DH	rH (%)
Grad Ljubuški	26.630	25.006	28.269	26.198	27.603	25.334	28.340	26.127	28.184	27.271	1.554	105,8	2.265	109,1
Bijača	380	377	244	244	114	110	105	99	175	171	-205	46,1	-206	45,4
Cerno	448	448	428	427	404	384	403	400	355	355	-93	79,2	-93	79,2
Crnopol	295	292	303	302	225	224	222	218	180	179	-115	61,0	-113	61,3
Crveni Grm	922	916	987	986	964	956	1.081	1.077	885	884	-37	96,0	-32	96,5
Dole	399	398	348	347	324	323	271	270	188	188	-211	47,1	-210	47,2
Grab	1.331	1.325	1.415	1.403	1.294	1.289	1.344	1.337	1.155	1.150	-176	86,8	-175	86,8
Grabovnik	560	559	519	518	453	448	396	393	423	423	-137	75,5	-136	75,7
Gradska	281	3	304		309		326	33	145	33	-136	51,6	30	1100,0
Greda	163	161	192	192	148	147	113	113	115	115	-48	70,6	-46	71,4
Grljevići	647	641	624	621	540	540	475	474	315	314	-332	48,7	-327	49,0
Hardomišje	694	691	764	764	687	686	730	730	889	886	195	128,1	195	128,2
Hrašljani	599	595	593	588	507	498	481	478	798	794	199	133,2	199	133,4
Humac	1.060	1.037	1.182	1.163	1.279	1.255	1.572	1.533	2.775	2.758	1.715	261,8	1.721	266,0
Kašće	151	151	148	148	123	123	81	81	55	55	-96	36,4	-96	36,4
Klobuk	2.024	2.006	1.982	1.974	1.755	1.721	1.579	1.555	1.232	1.223	-792	60,9	-783	61,0
Lipno	630	625	719	717	563	562	536	532	223	223	-407	35,4	-402	35,7
Lisice	519	519	554	550	567	559	567	566	652	648	133	125,6	129	124,9
Ljubuški	2.168	1.069	2.804	1.328	3.700	2.164	4.198	2.658	4.023	3.352	1.855	185,6	2.283	313,6
Miletina	410	409	456	454	371	370	427	425	376	375	-34	91,7	-34	91,7
Mostarska Vrata	511	465	518	517	417	413	381	374	491	487	-20	96,1	22	104,7
Orahovlje	223	222	189	189	236	222	207	196	216	213	-7	96,9	-9	95,9
Otok	443	441	543	541	598	589	549	543	590	588	147	133,2	147	133,3
Pregrađe	450	448	514	513	521	514	641	623	861	853	411	191,3	405	190,4
Proboj	782	781	808	808	796	785	769	759	701	701	-81	89,6	-80	89,8
Prolog	640	637	753	751	728	721	726	721	667	659	27	104,2	22	103,5
Radišići	2.136	2.128	2.383	2.369	2.412	2.388	2.502	2.450	2.363	2.350	227	110,6	222	110,4
Stubica	381	380	354	354	285	285	299	299	305	305	-76	80,1	-75	80,3
Studenci	1.082	1.078	1.237	1.231	1.144	1.132	1.190	1.178	1.143	1.139	61	105,6	61	105,7
Šipovača	740	739	759	757	691	684	623	617	643	643	-97	86,9	-96	87,0
Teskera	234	234	247	246	287	281	285	284	396	396	162	169,2	162	169,2
Vašarovići	944	943	957	957	990	983	970	964	801	799	-143	84,9	-144	84,7
Veljaci	1.207	1.202	1.211	1.206	1.259	1.254	1.218	1.212	1.249	1.248	-42	103,5	46	103,8
Vitina	1.975	1.887	2.127	1.932	2.108	1.924	2.154	2.021	1.951	1.920	-24	98,8	33	101,7
Vojnići	600	600	654	652	568	568	644	641	576	576	-24	96,0	-24	96,0
Zvirici	601	599	449	449	236	232	275	273	272	268	-329	45,3	-331	44,7

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

Općina Posušje u razdoblju 2013./1961. također bilježi pozitivnu međupopisnu promjenu. Apsolutna promjena ukupnog stanovništva iznosila je 4.630, odnosno relativno izraženo predstavlja rast od 29,2%. Za Hrvate je ta promjena iznosila 4.679, odnosno izraženo relativnim brojkama rast od 29,7%. Dakle, na razini cijele općine u promatranom razdoblju, broj ukupnog stanovništva i Hrvata raste. Međutim, temeljem ove analize može se zaključiti kako pojedinim brdsko-planinskim naseljima prijeti izumiranje. Naselje Bare u promatranom razdoblju ostalo je bez stanovnika, dok su preko 50% stanovnika izgubila sljedeća naselja: Podbila (-74,3%), Tribistovo (-62,8%), Vučipolje (-93,5%) i Zavelim (-63,9%). Najveći rast stanovništva preko 30% doživjela su naselja: Čitluk (72,3%), Posušje (336,4%) i Rastovača (126,3%). (Tablica 16)

Tablica 16. Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po naseljima u općini Posušje, 1961-2013.

Općina/naselje	1961.		1971.		1981.		1991.		2013.		2013./1961.			
	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	DU	rU (%)	DH	rH (%)
Općina Posušje	15.847	15.745	16.882	16.778	16.455	16.298	17.134	16.963	20.477	20.424	4.630	129,2	4.679	129,7
Bare							1	1	0	0	0			0
Batin	783	783	806	798	744	739	629	628	721	721	-62	92,1	-62	92,1
Broćanac	1.063	1.056	1.229	1.216	1.214	1.206	1.147	1.144	1.209	1.208	146	113,7	152	114,4
Čitluk	676	676	978	977	871	866	944	940	1.165	1.163	489	172,3	487	172,0
Gradac	890	890	1.037	1.037	952	948	850	846	801	799	-89	90,0	-91	89,8
Masna Luka									1	1	1			1
Osoje	651	648	667	666	655	652	634	626	707	703	56	108,6	55	108,5
Podbila	569	569	504	503	247	247	161	161	146	146	-423	25,7	-423	25,7
Poklečani	1.108	1.095	1.060	1.060	890	884	808	807	949	948	-159	85,6	-147	86,6
Posušje	1.436	1.384	1.629	1.573	2.738	2.654	3.913	3.838	6.267	6.243	4.831	436,4	4.859	451,1
Rastovača	1.151	1.151	1.162	1.161	1.182	1.180	1.436	1.418	2.605	2.600	1.454	226,3	1.449	225,9
Sutina	1.489	1.486	1.558	1.553	1.314	1.313	1.325	1.318	848	848	-641	57,0	-638	57,1
Tribistovo	479	470	454	454	422	421	273	272	178	178	-301	37,2	-292	37,9
Vinjani	1.105	1.103	1.177	1.173	1.114	1.104	1.159	1.158	1.423	1.420	318	128,8	317	128,7
Vir	1.728	1.722	1.872	1.860	1.757	1.741	1.675	1.658	1.626	1.621	-102	94,1	-101	94,1
Vrpolje	952	948	959	959	858	850	827	827	919	916	-33	96,5	-32	96,6
Vučipolje	153	153	146	145	102	102	50	50	10	10	-143	6,5	-143	6,5
Zagorje	1.038	1.038	1.112	1.112	1.081	1.079	993	978	694	694	-344	66,9	-344	66,9
Zavelim	576	573	532	531	314	312	309	293	208	205	-368	36,1	-368	35,8

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

Grad Široki Brijeg u međupopisnom razdoblju bilježi pozitivnu promjenu za ukupno stanovništvo i za Hrvate. Tako je promjena za ukupno stanovništvo iznosila 4.197 (17,0%), dok je za Hrvate ta promjena iznosila 4.491 (18,5%). Ovi podatci ne iznenađuju, obzirom da je Široki Brijeg Županijsko središte sa znatnom koncentracijom ljudi za razliku od drugih općina i gradova Županije te okolnog ruralnog područja. Najveći rast stanovništva preko 30% doživjela su naselja: Knešpolje (66,9%), Lise (320,1%), Oklaji (38,5%), Široki Brijeg (320%) i Trn (437,1%). Pad stanovništva od preko 50% bilježe sljedeća naselja: Crne Lokve (-83,5%), Čerigaj (-62,0%), Gornja Britvica (-83,6%), Gornji Crnač (-77,0%), Gornji Gradac (-56,8%), Grabova Draga (-87,5%) i Izbično (-54,8%). (Tablica 17)

Tablica 17. Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po naseljima za grad Široki Brijeg, 1961-2013

Grad/naselje	1961.		1971.		1981.		1991.		2013.		2013./1961.			
	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	DU	rU (%)	DH	rH (%)
Grad Široki Brijeg	24.732	24.323	27.285	26.940	26.076	25.638	27.180	26.884	28.929	28.814	4.197	117,0	4.491	118,5
Biograci	773	740	793	766	749	733	741	724	800	795	27	103,5	55	107,4
Buhovo	784	783	796	794	641	638	518	515	408	408	-376	52,0	-375	52,1
Crne Lokve	859	855	758	755	483	482	357	355	142	140	-717	16,5	-715	16,4
Čerigaj	468	468	470	468	381	368	401	401	178	178	-290	38,0	-290	38,0
Dobrić	514	374	540	407	623	495	667	550	630	597	116	122,6	223	159,6
Dobrkovići	638	638	635	635	506	505	429	427	563	562	-75	88,2	-76	88,1
Docci*							187	187	189	189	189		189	
Donja Britvica	336	333	353	353	322	321	292	291	169	168	-167	50,3	-165	50,5
Donji Crnač	1.013	1.011	1.081	1.078	905	897	804	803	569	568	-444	56,2	-443	56,2
Donji Gradac	740	731	845	833	849	830	797	784	672	666	-68	90,8	-65	91,1
Dužice	775	772	815	813	661	658	586	585	615	615	-160	79,4	-157	79,7
Gornja Britvica	353	351	389	387	326	326	238	238	58	58	-295	16,4	-293	16,5
Gornji Crnač	795	788	803	800	600	596	473	467	183	183	-612	23,0	-605	23,2
Gornji Gradac	482	474	494	491	391	380	339	339	208	208	-274	43,2	-266	43,9
Gornji Mamići	561	561	620	619	619	605	543	540	602	601	41	107,3	40	107,1
Grabova Draga	360	358	334	334	142	141	101	100	45	45	-315	12,5	-313	12,6
Izbično	434	434	440	440	360	360	315	313	196	196	-238	45,2	-238	45,2
Jare	1.331	1.330	1.348	1.344	1.129	1.128	1.040	1.037	880	879	-451	66,1	-451	66,1
Knešpolje	792	789	951	951	978	975	1.110	1.105	1.322	1.312	530	166,9	523	166,3
Kočerin*	2.229	2.200	2.536	2.511	2.324	2.312	1.143	1.129	1.195	1.191	-1.034	53,6	-1.009	54,1
Lise	482	479	670	670	985	975	1.406	1.394	2.025	2.023	1.543	420,1	1.544	422,3
Ljubotići	1.206	1.202	1.390	1.390	1.167	1.159	986	981	871	871	-335	72,2	-331	72,5
Ljuti Dolac	1.618	1.613	1.704	1.699	1.431	1.425	1.496	1.488	1.479	1.478	-139	91,4	-135	91,6
Mokro	626	623	713	709	657	656	639	635	1.411	1.403	785	225,4	780	225,2
Oklaji	468	466	393	392	451	450	547	546	1.116	1.114	648	238,5	648	239,1
Podvranić*							182	182	150	150	150		150	
Potkraj*							535	535	424	423	424		423	
Pribinovići*	782	778	713	711	718	708	641	639			-782	0,0	-778	0,0
Privalj	375	374	411	411	354	352	369	369	413	413	38	110,1	39	110,4
Rasno	1.016	1.013	1.062	1.060	844	840	779	775	621	620	-395	61,1	-393	61,2
Rujan*							223	223	141	141	141		141	
Široki Brijeg	1.464	1.331	2.280	2.192	3.611	3.464	5.039	4.979	6.149	6.131	4.685	420,0	4.800	460,6
Trn	463	461	751	732	820	818	1.274	1.273	2.487	2.472	2.024	537,1	2.011	536,2
Turčinovići	673	673	791	790	715	715	691	685	669	669	-4	99,4	-4	99,4
Uzarići	1.322	1.320	1.406	1.405	1.334	1.326	1.292	1.290	1.349	1.347	27	102,0	27	102,0

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

* **Docci**, novo naselje nastalo izdvajanjem dijela naselja Kočerin (Sl. l. SRBiH, 28/81 i 33/81); **Kočerin**, umanjeno izdvajanjem dijela od kojega je nastalo novo naselje Docci, Podvranić, Podkraj i Rujan (Sl. l. SRBiH, 28/81 i 33/81); **Podkraj**, novo naselje nastalo izdvajanjem dijela naselja Kočerin (Sl. l. SRBiH, 28/81 i 33/81); **Podvranić**, novo naselje nastalo izdvajanjem dijela naselja Kočerin (Sl. l. SRBiH, 28/81 i 33/81); **Rujan**, novo naselje nastalo izdvajanjem dijela naselja Kočerin (Sl. l. SRBiH, 28/81 i 33/81), prema Gelo, Grizelj, Akrap, 1995.

3.2.1 Usporedba ukupnog kretanja stanovništva od 1961. do 2023. godine

Broj stanovnika predstavlja ključni čimbenik u donošenju odluka koje se odnose na različite aspekte života, od obitelji do društvenih zajednica i društva u cjelini. Kretanje ukupnog stanovništva na određenom prostoru oblikuju dva osnovna faktora: prirodno i migracijsko kretanje stanovništva. Prirodno kretanje stanovništva uključuje natalitet i mortalitet, dok migracije obuhvaćaju premještanje ljudi s jednog područja na drugo. Promjene prirodnog

kretanja stanovništva Županije odvijale su se usporedno s demografskom tranzicijom Bosne i Hercegovine.

Ukupno kretanje stanovništva, određeno je prirodnom dinamikom, odnosno omjerom rođenih i umrlih. Međutim, kada se analiziraju niže prostorne jedinice, poput države, regije unutar država, županije, općine ili naselja, osim prirodnog kretanja, migracije igraju značajnu ulogu. Utjecaj migracija ovisi o demografskim, povijesno-političkim, društveno-ekonomskim i kulturnim faktorima, kao i o promjenama u prostoru. Pozitivno prirodno kretanje i imigracija potiču povećanje broja stanovnika, dok s druge strane negativno prirodno kretanje i emigracija uzrokuju i doprinose smanjenju broja stanovnika (Gekić, 2021).

Pored navedenih čimbenika, važno je uzeti u obzir i povijesno-politički kontekst koji može utjecati na migracijske obrasce. Primjerice, politička nestabilnost države ili ratovi mogu potaknuti značajne migracije, dok odluke političkih lidera o imigraciji i emigraciji mogu značajno utjecati na demografske promjene određenog područja. Isto tako, društveno-ekonomski uvjeti, poput mogućnosti zapošljavanja i životnog standarda, važni su u migracijskim odlukama pojedinaca.

Promjena ukupnog broja stanovnika, kao pouzdani sveukupni indikator kretanja stanovništva određenog područja, jasno prikazuje dostignute razine u demografskom kretanju, stanju, odnosu i strukturi tog područja, ali i jasan argument za dokazivanje međuovisnosti i međusobne prožetosti utjecaja različitih povijesnih, političkih, društvenih, ekonomskih i teritorijalnih događanja i procesa promjene na strukturu stanovništva (Gekić, 2021).

Kretanje ukupnog broja stanovnika Županije Zapadnohercegovačke u promatranom razdoblju (1961.-2023.) uvelike je oblikovano različitim demografskim promjenama. Posebno su se isticali destabilizirajući „unutarnji“ i „vanjski“ čimbenici demografskog razvoja. Demografske promjene uvjetovane ratnim događanjima u Bosni i Hercegovini, pandemijom, ekonomskom krizom, političkim i ekonomskim migracijama, padom nataliteta, demografskim starenjem utjecale su na odrednice prirodnog kretanja stanovništva. Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata Zapadnohercegovačke županije u promatranom razdoblju (Tablica 18) bilo je neujednačeno, s promjenama u prosječnoj godišnjoj stopi promjene po međupopisnim razdobljima. U razdoblju od 1961. do 2013. provedeno je pet popisa stanovništva. Na razini Županije zabilježen je trend demografskog rasta, osim za razdoblje 1971-1981. kada je zabilježen demografski pad stanovništva. Trendovi u promatranom razdoblju bili su identični za ukupno stanovništvo i za Hrvate. Poslije 2013. nije proveden ni jedan Popis stanovništva u

Bosni i Hercegovini, ali na temelju procjene Federalnog zavoda za statistiku temeljenoj na prirodnom kretanju i migracijskom saldu vidljivo je kako je došlo do depopulacije ukupnog broja stanovnika Županije Zapadnohercegovačke. Udio Hrvata u ukupnom broju stanovnika županije iznosi skoro 99%.

Tablica 18. Pokazatelji ukupnog kretanja stanovništva i stanovnika Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj, 1961-2013 - 2023.*

Godina popisa	Broj stanovnika			Bazni indeks (%)		Indeks prema prethodnom popisu		Međupopisna promjena u broju stanovnika			
	Ukupno	Hrvati		Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati	Ukupno	Hrvati
1961.	86.181	83.924	97,4%	100	100						
1971.	91.639	89.027	97,1%	106,3	106,1	106,3	106,1	5.458	5.103	6,3%	6,1%
1981.	87.901	84.878	96,6%	102,0	101,1	95,9	95,3	-3.738	-4.149	-4,1%	-4,7%
1991.	89.012	86.164	96,8%	103,3	103,3	101,3	101,5	1.111	1.286	1,3%	1,5%
2013.	94.898	93.725	98,8%	110,1	111,7	106,6	108,8	5.886	7.561	6,6%	8,8%
2023.*	92.305	91.164	98,8%	107,1	108,6	97,3	97,3	-2.593	-2.561	-2,7%	-2,7%

*Procjena Federalnog zavoda za statistiku.

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.)

3.3. Suvremeni demografski procesi u Županiji Zapadnohercegovačkoj nakon 2013. godine

Suvremeni demografski procesi u Županiji Zapadnohercegovačkoj nakon 2013. predstavljaju složen dinamički splet okolnosti koje su oblikovale demografsku sliku regije. Ova Županija, suočava se s nizom demografskih izazova koji uključuju negativnu prirodnu promjenu, migraciju, promjene u strukturi stanovništva i utjecaj međunarodnih odnosa, posebice s Republikom Hrvatskom nakon njezina ulaska u Europsku uniju.

Hrvatska, koja je 2013. postala članica Europske unije, postala je i privlačna destinacija za mnoge iseljenike iz Županije, osobito zbog geografske blizine, kulturnih i jezičnih sličnosti te lakšeg pristupa tržištu rada unutar Europske unije. Također, kada je Republika Hrvatska ušla u Europsku uniju, stanovnicima Županije Zapadnohercegovačke bilo je omogućeno lakše zapošljavanje u drugim državama članica Europske unije.

Ekonomski čimbenici znatno su utjecali na demografsku sliku Županije. Visoka stopa nezaposlenosti i nedostatak ekonomskih prilika utječu i potiču iseljavanje. Posljedice ovakvih ekonomskih uvjeta odražavaju se i na smanjenje nataliteta. Kada osobe nemaju ekonomsku

sigurnost, onda se najčešće odgađa stupanje u brak, roditeljstvo i sve to rezultira smanjenjem broja djece po obitelji, kao i smanjenjem ukupnog stanovništva.

3.3.1. Procjena depopulacijske razine prema podacima vitalne i migracijske statistike

Natalitet podrazumijeva broj živorođenih na nekom području u određenom razdoblju u odnosu prema ukupnom stanovništvu, a fertilitet se odnosi na prosječan broj djece koje žena rodi u fertilnoj dobi (od 15 do 49 godina). Stopa nataliteta, odnosno rodnosti označava broj živorođene djece na tisuću stanovnika. Važno je razlikovati i termin fertilno razdoblje ili razdoblje reprodukcije koje predstavlja razdoblje u kojem je osoba dovoljno fiziološki razvijena za sudjelovanje u reprodukciji. Kod muškaraca je fertilno razdoblje dulje i prosječno se odnosi na dob između 15 i 65 godina. Fertilitet se nerijetko povezuje i s terminom fekonditeta, odnosno plodnosti. Međutim, potrebno je razlikovati te pojmove. „Fekonditet podrazumijeva potencijalnu fiziološku plodnost (ili fiziološka sposobnost sudjelovanja u bioreprodukciji), a fertilitet ostvarenu (efektivnu) plodnost, izražena stvarnim brojem djece.“ (Wertheimer-Baletić, 1999).

Natalitet predstavlja ključnu dugoročnu odrednicu dobnog sastava stanovništva, posebice kada je stopa mortaliteta postojano niska. Dakle, trenutna stopa nataliteta ne samo da utječe na opseg buduće radne snage, već utječe i na omjer uzdržavanog i aktivnog stanovništva. Shodno navedenom, natalitet ima značajan utjecaj na predstojeći društveno-ekonomski razvitak u mnogim zemaljama i regijama. Neminovna je činjenica kako su djeca, bez obzira na modernizaciju društva tradicionalno poželjna u svim društvima. Bez obzira na to koliko jaka želja bila za djecom, novorođenče u obitelji podrazumijeva osiguranje dodatnih, pa i najskromnija sredstva poput hrane, smještaja, zaštite od bolesti i smrti. Na društvenoj razini, od institucija je potrebno osigurati temeljne životne uvjete za novog stanovnika, ulažući u kulturna, gospodarska i ostala životna područja (Nejašmić, 2005).

Popis stanovništva iz 2013. i procjene nakon Popisa omogućuju praćenje demografskih promjena i identificiranje ključnih čimbenika koji doprinose depopulaciji. Jedan od najvažnijih čimbenika je negativna prirodna promjena, koja se ogleda u smanjenju broja rođenih i povećanju broja umrlih. Dugoročni demografsko reprodukcijски trend u razdoblju 2013.-2023. doveo je do kontinuiranog prirodnog pada stanovništva od 2013. do 2022. godine. Međutim, u promatranom razdoblju jedino je 2023. zabilježen pozitivna prirodna promjena stanovništva Županije. U razdoblju od 2013. do 2023. u Županiji Zapadnohercegovačkoj broj živorođene djece sveukupno je iznosio 8.526. Kada se pogleda razdoblje od 2013. do 2019. vidljivo je da

je dolazilo do naizmjeničnog rasta i pada broja živorođenih, dok je iza 2019. do 2023. vidljiv kontinuirani rast broja živorođene djece. Razvidno je kako je broj živorođene djece 2023. bio (876) veći za 20,2% u odnosu na 2019. godinu (729). Bez obzira na izražen relativni porast živorođenih u stvari apsolutni porast broja živorođenih je jako mali te je samo 27 djece više rođeno u 2023. u odnosu na 2022. godinu. Stopa nataliteta u prvih devet godina promatranog razdoblja kretala se između 7,5 i 8,8‰, da bi nakon toga narasla preko 9‰. Godine 2022. iznosila je 9,2‰, dok je 2023. iznosila 9,5‰. Bez obzira na porast, u cijelom promatranom razdoblju vidljiva je vrlo niska stopa nataliteta. Visokim natalitetom se smatra stopa iznad 25‰, dok se srednji natalitet odnosi na stope između 15‰ i 25‰. Stope ispod 15‰ smatraju se niskim natalitetom.

U razdoblju od 2013. do 2021. u Županiji Zapadnohercegovačkoj ukupno je umrlo 10.297 osoba što predstavlja ukupnu prirodnu promjenu (pad) od -1.771 stanovnika. Od 2013. do 2019. stopa mortaliteta kretala se između 9,1 i 9,5‰ sa značajnim porastom na 13‰ u 2021. godini. Stopa mortaliteta 2021. je porasla zbog pandemije Covid-19. Pandemijske godine, 2020., 2021. i 2022. značajno su utjecale na rekordan broj umrlih u promatranom razdoblju. U 2021. godini broj umrlih (1.208) u Županiji Zapadnohercegovačkoj bio je za 38,1% veći u odnosu na broj umrlih u 2019. godini (875) gdje se zapravo vide posljedice pandemije u prirodnom kretanju stanovništva. Također, i u 2020. i 2022. godini zabilježen je povećan broj umrlih u odnosu na pretpandemijsku 2019. godinu. Tako je 2020. broj umrlih (1.064) u odnosu na prethodnu godinu veći za 21,6%, dok je 2022. broj umrlih (1.033) u odnosu na referentnu 2019. veći za 18,1% (Slika 3). Prema vrijednostima stope nataliteta stanovništvo Županije Zapadnohercegovačke karakterizira niski tip nataliteta (ispod 15‰). Broj umrlih je gotovo konstantan i nije se mjenjao previše, osim u vrijeme pandemije, a stopa prirodne promjene je pozitivna samo za 2023. godinu te se može zaključiti kako je primarna odrednica prirodnog kretanja natalitet. (Tablica 19)

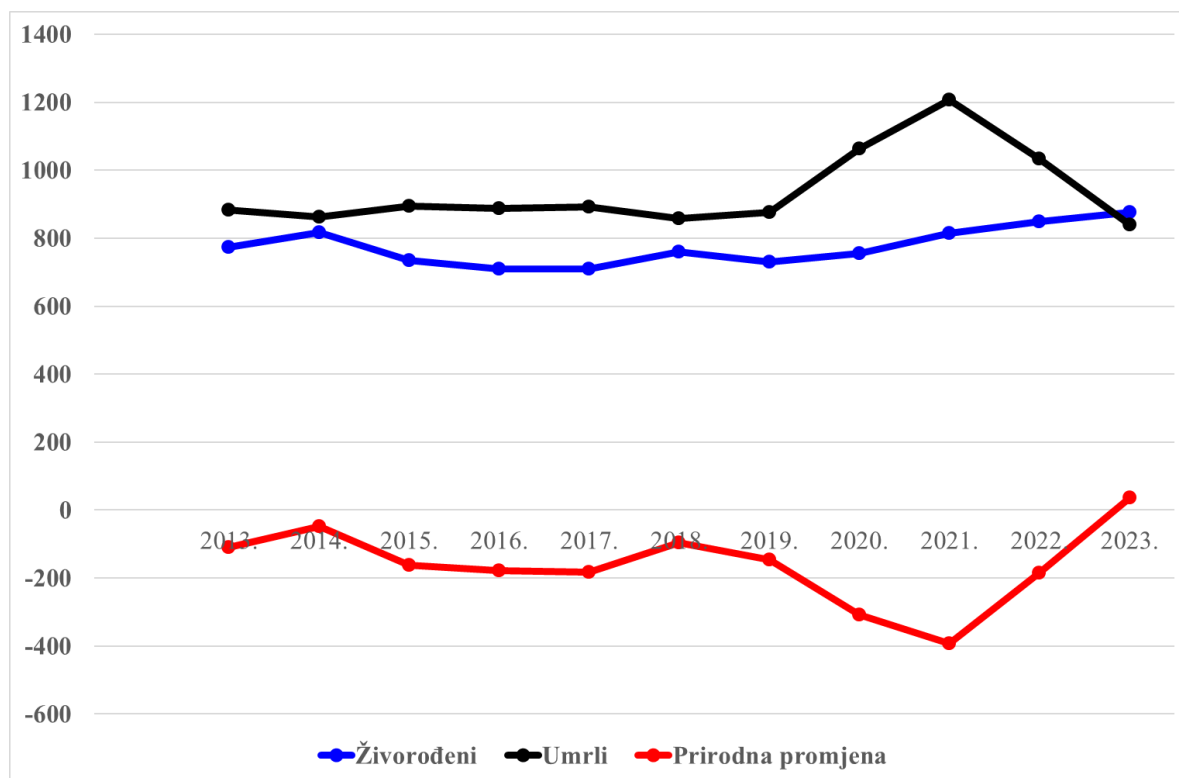
Tablica 19. Prirodno kretanje stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (2013.-2023.)

Godine	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena	Vitalni indeks (živorodeni na 100 umrlih)	Stope (na 1000 stanovnika)		
					n	m	pp
2013.	773	883	-110	87,5	8,1	9,3	-1,2
2014.	816	863	-47	94,6	8,6	9,1	-0,5
2015.	734	895	-161	82,0	7,8	9,5	-1,7
2016.	709	887	-178	79,9	7,5	9,4	-1,9
2017.	709	892	-183	79,5	7,6	9,5	-2,0
2018.	760	857	-97	88,7	8,1	9,2	-1,0
2019.	729	875	-146	83,3	7,8	9,4	-1,6
2020.	756	1.064	-308	71,1	8,1	11,4	-3,3
2021.	815	1.208	-393	67,5	8,8	13,0	-4,2
2022.	849	1.033	-184	82,2	9,2	11,2	-2,0
2023.	876	840	36	104,3	9,5	9,1	0,4

*n - stopa nataliteta, m - stopa mortaliteta, pp - stopa prirodne promjene

Izvor: Izrada autorice na temelju podataka Demografske statistike (2013.-2023.)

Na kontinuirani porast broja živorođene djece u razdoblju nakon 2019. utjecali su brojni čimbenici, a sigurno jedan od značajnijih je i pronatalitetna politika koju dugi niz godina provodi Županija Zapadnohercegovačka. Učinci porasta stope nataliteta u prirodnoj promjeni do 2023. nisu mogli doći do izražaja zbog rasta stope smrtnosti.

Slika 3. Kretanje broja živorođenih, umrlih i prirodne promjene stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (2013.-2023.)

Izvor: Izrada autorice na temelju podataka Demografske statistike (2013.-2023.)

Uz prirodno kretanje stanovništva, migracije također predstavljaju ključni faktor depopulacije. Ova migracija, često motivirana ekonomskim razlozima i potragom za boljim životnim uvjetima, dodatno pogoršava demografske probleme regije. Također, trend negativnih prirodnih promjena obuhvaća i proces starenja stanovništva te sve veću depopulaciju ruralnih područja županije. Tablica 20. prikazuje podatke o migracijama stanovništva u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Federaciji Bosne i Hercegovine u razdoblju od 2013. do 2023. godine.

U razdoblju od 2013. do 2023. ukupno je iz Županije odselilo 6.006 osoba, dok su iz Federacije Bosne i Hercegovine u istom tom razdoblju odselile 251.663 osobe. U inozemstvo je iz Županije Zapadnohercegovačke odselilo 1.430 osoba, dok je iz Federacije Bosne i Hercegovine odselilo 26.312 osoba. Broj doseljenih u Županiju Zapadnohercegovačku u razdoblju od 2013. do 2023. iznosio je 4.892 osoba, dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine doselilo 220.795 osoba.

Migracijski saldo predstavlja razliku između doseljenih i odseljenih osoba. Za Županiju Zapadnohercegovačku, migracijski saldo iznosi -1.114, dok za Federaciju Bosne i Hercegovine iznosi -30.868. Dakle, vidljivo je kako je na razini cijele Federacije i Županije prisutan

negativan migracijski saldo, a broj doseljenika nije dostatan da kompenzira odljev stanovništva, što dovodi do smanjenja ukupnog broja stanovnika.

Indeks 74,3 za ukupno odseljene za razdoblje od 2013. do 2023. godine za Županiju Zapadnohercegovačku pokazuje kako je 2023. u odnosu na 2013. za 25,7% manje odseljenih iz Županije, a indeks 42,3 za odseljene u inozemstvo pokazuje kako je 2023. u odnosu na 2013. za 57,7% manje odseljenih iz Županije u inozemstvo. Za Federaciju Bosne i Hercegovine indeksi iznose 87,9 za ukupno odseljene, 83,6 za odseljene u inozemstvo, 89,7 za doseljene te 71,8 za migracijski saldo što ukazuje na povoljnije migracijske trendove u Županiji Zapadnohercegovačkoj u odnosu na Federaciju Bosne i Hercegovine. Razvidno je kako se gledano u relativnim brojkama, manji broj stanovnika iz Županije nego iz Federacije iseljava na prostor Bosne i Hercegovine u inozemstvo. Također je razvidno kako se veći broj stanovnika doseljava u Županiju nego u Federaciju. Migracijski saldo za Županiju je pao u 2023. u odnosu na 2013. za 79,2% dok je za Federaciju pao za 29,2%.

Tablica 20. Migracijski trendovi u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Federaciji Bosne i Hercegovine (2013.-2023.)

Godina	Odseljeno				Doseljeno		Migracijski saldo	
	ŽZH	FBiH	ŽZH	FBiH	ŽZH	FBiH	ŽZH	FBiH
	Ukupno		Inozemstvo					
2013.	686	25.257	239	2.225	484	22.608	-202	-2.649
2014.	705	26.165	289	2.849	370	22.501	-335	-3.664
2015.	552	23.045	133	2.397	431	20.371	-121	-2.674
2016.	555	23.107	148	2.570	442	19.652	-113	-3.455
2017.	565	22.159	103	2.780	490	19.098	-75	-3.061
2018.	499	23.075	89	2.699	454	20.014	-45	-3.061
2019.	508	22.451	103	2.570	404	19.734	-104	-2.717
2020.	448	20.033	69	2.231	390	17.065	-58	-2.968
2021.	463	21.434	76	2.059	450	18.978	-13	-2.456
2022.	515	22.748	80	2.072	509	20.486	-6	-2.262
2023.	510	22.189	101	1.860	468	20.288	-42	-1.901
Ukupno 13-23	6.006	251.663	1.430	26.312	4.892	220.795	-1.114	-30.868
Indeks 13-23	74,3	87,9	42,3	83,6	96,7	89,7	20,8	71,8

Izvor: Izračun i izrada autorice na temelju publikacija Federacija u brojkama (2014.-2024.)

Varijacije u broju rođenih i umrlih rezultiraju prirodnom promjenom koja oscilira kroz razdoblje. Godine 2021. zabilježena je najveća negativna prirodna promjena, gdje je broj umrlih bio znatno veći od broja rođenih (1.208 umrlih naspram 815 rođenih). Ovako velikoj

oscilaciji razlog je pandemija bolesti Covid 19. Ovaj negativni demografski trend ukazuje na brojne izazove, obzirom da negativna prirodna promjena može dovesti do smanjenja ukupnog broja stanovnika, starenja populacije i potencijalnih socio-ekonomskih posljedica. Obzirom na negativne demografske trendove kretanja stanovništva, nije isključivo da će doći do demografskog izumiranja stanovništva. Međutim, prvi put od posljednjeg Popisa iz 2013., godine 2023. bilježi se pozitivna prirodna promjena na razini Županije, ali ne i u općini Grude i gradu Ljubuškom. Važno je naglasiti kako se razina depopulacije neke regije najbolje vidi u onom trenutku kada se u uzastopnom razdoblju evidentira pad broja stanovnika u najvećim centrima koji inače privlače stanovništvo zbog funkcija koje nude.

Općina Grude bilježi relativno stabilan broj rođenih s malim varijacijama, ali broj umrlih kontinuirano raste, posebno od 2020. pa nadalje. U gradu Ljubuškom, prisutan je sličan trend, gdje raste broj umrlih, a broj rođenih je relativno stabilan, iako je broj rođenih u 2022. bio izuzetno nizak (184). Posušje pokazuje stabilan broj rođenih, ali uz primjetan rast broja umrlih. Široki Brijeg bilježi najveći broj rođenih u Županiji, ali također i značajan rast broja umrlih, osobito nakon 2020. godine. Dostupni podatci ukazuju na trend smanjenja prirodne promjene u Županiji Zapadnohercegovačkoj, što je rezultat različitih čimbenika poput ekonomskih uvjeta, migracija, promjena u društvenim i kulturnim normama i sl. (Tablica 21)

Tablica 21. Prirodno kretanje stanovništva po općinama i gradovima (2013.-2023.)

Godina	Prirodno kretanje stanovništva											
	Grude			Ljubuški			Posušje			Široki Brijeg		
	N	M	Pp	N	M	Pp	N	M	Pp	N	M	Pp
2013.	119	170	-51	217	299	-82	140	143	-3	297	271	26
2014.	120	172	-52	214	262	-48	151	142	9	331	287	44
2015.	99	150	-51	190	328	-138	131	152	-21	314	265	49
2016.	92	178	-86	205	308	-103	129	125	4	283	276	7
2017.	97	174	-77	196	274	-78	130	139	-9	286	295	-9
2018.	110	170	-60	194	287	-93	145	123	22	311	277	34
2019.	103	168	-65	179	286	-107	156	142	14	291	279	12
2020.	104	182	-78	174	381	-207	155	179	-24	323	322	1
2021.	120	237	-117	209	384	-175	154	208	-54	332	379	-47
2022.	139	203	-64	199	313	-114	180	168	12	331	349	-18
2023.	133	143	-10	236	295	-59	162	126	36	345	276	69
Ukup. 13-23	1.236	1.947	-711	2.213	3.417	-1.204	1.633	1.647	-14	3.444	3.276	168
Indeks 13-23	111,8	84,1	19,6	108,8	98,7	72,0	115,7	88,1	-1200,0	116,2	101,8	265,4

Izvor: Izračun i izrada autorice na temelju podataka Demografske statistike (2013.-2023.)

Prema procjeni sredinom 2023. u Federaciji Bosne i Hercegovine je živjelo 2.150.054 stanovnika. Županija Zapadnohercegovačka je sredinom 2023. imala 92.305 stanovnika, što je

u odnosu na procjenu za prethodnu godinu pad od 0,1%. U usporedbi s Federacijom Bosne i Hercegovine, Županija Zapadnohercegovačka je u svim godinama bilježila nešto pozitivnije, ali približno isto negativno kretanje broja stanovnika. Od 2013. do 2023. stanovništvo Federacije Bosne i Hercegovine smanjeno je za 3,1%, a stanovništvo Županije Zapadnohercegovačke smanjeno je za 2,7%. Od sredine 2013., broj stanovnika Županije je u apsolutnom iznosu smanjen za 2.593 stanovnika. Stanovništvo Županije Zapadnohercegovačke padalo je po prosječnoj godišnjoj stopi od 0,3%. Ublažavanju pada stanovništva najviše je doprinio porast broja živorođenih nakon 2019. godine. Poradi visokog mortaliteta uzrokovanog pandemijom Covid-19 i visokim starenjem stanovništva kretanje nataliteta nije dovelo do pozitivne prirodne promjene. Relativni udio Županije Zapadnohercegovačke u ukupnom stanovništvu Federacije Bosne i Hercegovine u promatranom razdoblju je konstantan i iznosi 4,3%. (Tablica 22).

Tablica 22. Kretanje ukupnog broja stanovnika Federacije Bosne i Hercegovine i Županije Zapadnohercegovačke (2013.-2023.)

Godine	Federacija Bosne i Hercegovine				Županija Zapadnohercegovačka				Udio ŽZH u FBiH
	Broj stanovnika	Apsolutna razlika	Lančani indeks	Bazni indeks	Broj stanovnika	Apsolutna razlika	Lančani indeks	Bazni indeks	
2013.	2.219.220			100,0	94.898			100,0	4,3
2014.	2.215.997	-3.223	99,9	99,9	94.611	-287	99,7	99,7	4,3
2015.	2.210.994	-5.003	99,8	99,6	94.206	-405	99,6	99,3	4,3
2016.	2.206.231	-4.763	99,8	99,4	93.989	-217	99,8	99,0	4,3
2017.	2.201.193	-5.038	99,8	99,2	93.696	-293	99,7	98,7	4,3
2018.	2.196.233	-4.960	99,8	99,0	93.529	-167	99,8	98,6	4,3
2019.	2.190.098	-6.135	99,7	98,7	93.385	-144	99,8	98,4	4,3
2020.	2.177.389	-12.709	99,4	98,1	93.117	-268	99,7	98,1	4,3
2021.	2.163.158	-14.231	99,3	97,5	92.767	-350	99,6	97,8	4,3
2022.	2.156.846	-6.312	99,7	97,2	92.390	-377	99,6	97,4	4,3
2023.	2.150.054	-6.792	99,7	96,9	92.305	-85	99,9	97,3	4,3

Izvor: izračun i izrada autorice na temelju podataka iz Statističkog godišnjaka (2016.-2023)

Prema procjeni autorice, broj stanovnika u Županiji Zapadnohercegovačkoj u razdoblju od 2013. do 2023. smanjen je za 2.535 osoba, dok je na razini Federacije Bosne i Hercegovine

smanjen za 68.588 osoba. Procjene Federalnog zavoda za statistiku u istom tom razdoblju ukazuju na smanjenje broja stanovnika u Županiji za 2.593 osoba, dok smanjenje na razini Federacije broji gubitak od 69.166 osoba. (Tablica 23)

Indeksi promjene prema procjeni stanovništva za razdoblje od 2013. do 2023. autorice i Federalnog zavoda za statistiku su isti te iznose 97,3 za Županiju i 96,9 za Federaciju Bosne i Hercegovine. Iz navedenog može se zaključiti kako je smanjenje broja stanovnika izraženije na razini Federacije Bosne i Hercegovine (-3,1%) nego na razini Županije Zapadnohercegovačke (-2,7). Kako je razlika između procjena autorice i Federalnog zavoda za statistiku iskazano u apsolutnim brojkama minimalna, a u relativnim ne postoji, to potvrđuje konzistentnost u procjeni demografskog pada. (Tablica 23)

Autorica je procjenu stanovništva Županije Zapadnohercegovačke i Federacije Bosne i Hercegovine iza 2013. temeljila na polaznim podacima Popisa iz 2013. te za svaku sljedeću godinu na podacima Federalnog zavoda za statistiku o broju živorođenih i umrlih (prirodnoj promjeni) kao i podacima o doseljenim i odseljenim (migracijskom saldu). Procjena stanovništva je rađena za sredinu godine pod pretpostavkom da su prirodna promjena i migracijski saldo isti u prvom i drugom polugodištu.

Primjer izračuna procjene stanovništva Županije za 2014. godinu:

$$P_{2014} = P_{2013} + \frac{N_{2013} + N_{2014}}{2} - \frac{M_{2013} + M_{2014}}{2} + \frac{I_{2013} + I_{2014}}{2} - \frac{E_{2013} + E_{2014}}{2}$$

$$\check{Z}ZH P_{2014} = 94.898 + \frac{773+816}{2} - \frac{883+863}{2} + \frac{484+370}{2} - \frac{686+705}{2} = 94.551$$

Na isti način autorica je primjenom naprijed prikazane matematičke metode, postavljanjem formula u programu Excel izradila procjenu stanovništva Županije i Federacije za ostale godine uključujući i 2023. godinu.

Tablica 23. Ukupno stanovništvo u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Federaciji Bosne i Hercegovine prema procjeni autorice i Federalnog zavoda za statistiku.

Godina	Stanovništvo			
	Procjena autorice		Procjena FZS	
	ZHŽ	FBiH	ZHŽ	FBiH
2013.	94.898	2.219.220	94.898	2.219.220
2014.	94.551	2.215.867	94.611	2.215.997
2015.	94.219	2.211.516	94.206	2.210.994
2016.	93.933	2.206.666	93.989	2.206.231
2017.	93.678	2.201.830	93.696	2.201.193
2018.	93.508	2.196.772	93.529	2.196.233
2019.	93.339	2.190.888	93.385	2.190.098
2020.	93.072	2.182.028	93.117	2.177.389
2021.	92.748	2.169.273	92.767	2.163.158
2022.	92.469	2.157.875	92.390	2.156.846
2023.	92.363	2.150.632	92.305	2.150.054
Ukup. 13-23	-2.535	-68.588	-2.593	-69.166
Indeks 13-23	97,3	96,9	97,3	96,9

Izvor: Procjena FZS i izračun i izrada autorice na temelju podataka iz Statističkog godišnjaka (2016.-2023.) i demografske statistike (2016.-2023.)

Za naprijed opisanu matematičku metodu procjene stanovništva Županije i Federacije autorica se odlučila iz razloga što je raspolagala pouzdanim pokazateljima o broju živorođenih, umrlih, doseljenih i odseljenih za razdoblje 2013. - 2023. godina.

3.3.2. Prostorne razlike u depopulacijskim procesima na gradskoj i općinskoj razini

U Županiji Zapadnohercegovačkoj, najnaseljenija područja su centralna općinska naselja, prigradska naselja te naselja uz glavne prometnice. U ruralnim područjima Županije, već godinama se odvija proces depopulacije. Sve je više prisutno iseljavanje te smanjenje stope nataliteta. Međutim, proces deagrarizacije ruralnih područja te industrijalizacija gradskih i prigradskih područja ključni su čimbenik depopulacije ruralnih prostora.

Nepovoljni prirodni uvjeti, pretežito područje krša, dovode do zaključka da je područje Županije Zapadnohercegovačke s današnjeg stupnja gledišta prilično slabo razvijeno i neravnomjerne naseljenosti. Suvremeni razvoj ukazivao je i potaknuo naseljavanje stanovništva na pojedinim dijelovima Županije. Tako su krenula nastajati veća i manja naselja, dok su s druge strane brojni prostori iselili te se povećala koncentracija u velikim gradovima (Galić, 2015).

Prostorne razlika u depopulacijskim procesima najviše se očituju procesom modernizacije koji je zahvatio društvo. Industrijalizacija, urbanizacija, promjene u ekonomskoj strukturi stanovništva, dostupno obrazovanje (osobito za žensku populaciju) i sve važnija uloga žene u zaposlenju znatno su promijenili način života, posebno u ruralnim sredinama. Tradicionalno, ruralna područja Županije imala su više djece, ali zbog navedenih procesa to se danas promijenilo. Uz smanjenje ukupnog stanovništva seoskih područja, narušila se i dobna struktura. Tako se znatno smanjio broj mladog, fertilnog stanovništva te je dovedena u pitanje i sama opstojnost velikog broja naselja Županije.

Zbog većeg osjećaja privrženosti rodnom kraju, muškarci su ti koji rjeđe napuštaju ruralna područja. Žene tijekom svog srednjoškolskog obrazovanja ili pohađanja visoke škole u gradu najčešće tamo i pronalaze partnere te se odlučuju živjeti u gradu. Shodno tome, dolazi do podjele u spolnoj ravnoteži gdje je povećan broj muškarca koji ostaju samci ili se odlučuju na iseljavanje što zapravo dovodi do propadanja ruralnih područja.

U razdoblju od 2013. do 2023. vidljivo je kako sve općine i gradovi imaju negativan migracijski saldo. U istom tom razdoblju, općina Grude samo 2018. bilježi pozitivan migracijski saldo koji je iznosio 10 te 2022. kada je broj doseljenih i odseljenih bio jednak. Zbog poboljšanja socio-ekonomskih uvjeta, vidljivo je kako stanovništvo grada Ljubuškog sve manje iseljava te posljednje tri godine bilježi pozitivan migracijski saldo. Općina Posušje bilježi kontinuirani negativni migracijski saldo od 2013. pa sve do danas. U gradu Širokom Brijegu također situacija nije nešto bolja. Samo godine 2015. te pandemijskih godina 2021. i 2022. Široki Brijeg bilježi pozitivan migracijski saldo. Gledano na razini Županije, cijelo područje zahvaćeno je (ili poprima) naznake depopulacije, a što potvrđuju podatci vitalne statistike od 2013. do 2023. godine, odnosno trendovi prirodnoga i migracijskoga kretanja. Od 2013. do danas prisutan je kontinuirani negativni migracijski saldo. (Tablica 24)

Tablica 24. Migracijski saldo po općinama i gradovima (2013.-2023.)

Općina/Grad		2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno
Grude	doseljeni	70	50	79	84	73	77	54	62	69	79	81	778
	odseljeni	122	95	113	115	79	67	85	65	82	79	90	992
	migracijski saldo	-52	-45	-34	-31	-6	10	-31	-3	-13	0	-9	-214
Ljubuški	doseljeni	152	110	122	121	133	119	123	102	129	154	146	1.411
	odseljeni	206	320	191	164	176	140	154	126	122	153	119	1.871
	migracijski saldo	-54	-210	-69	-43	-43	-21	-31	-24	7	1	27	-460
Posušje	doseljeni	65	48	63	68	63	51	45	53	45	55	51	607
	odseljeni	119	90	83	91	82	64	61	62	63	69	84	868
	migracijski saldo	-54	-42	-20	-23	-19	-13	-16	-9	-18	-14	-33	-261
Široki Brijeg	doseljeni	197	162	167	169	221	207	182	173	207	221	190	2.096
	odseljeni	239	200	165	185	228	228	208	195	196	214	217	2.275
	migracijski saldo	-42	-38	2	-16	-7	-21	-26	-22	11	7	-27	-179
ŽZH	doseljeni	484	370	431	442	490	454	404	390	450	509	468	4.892
	odseljeni	686	705	552	555	565	499	508	448	463	515	510	6.006
	migracijski saldo	-202	-335	-121	-113	-75	-45	-104	-58	-13	-6	-42	-1.114

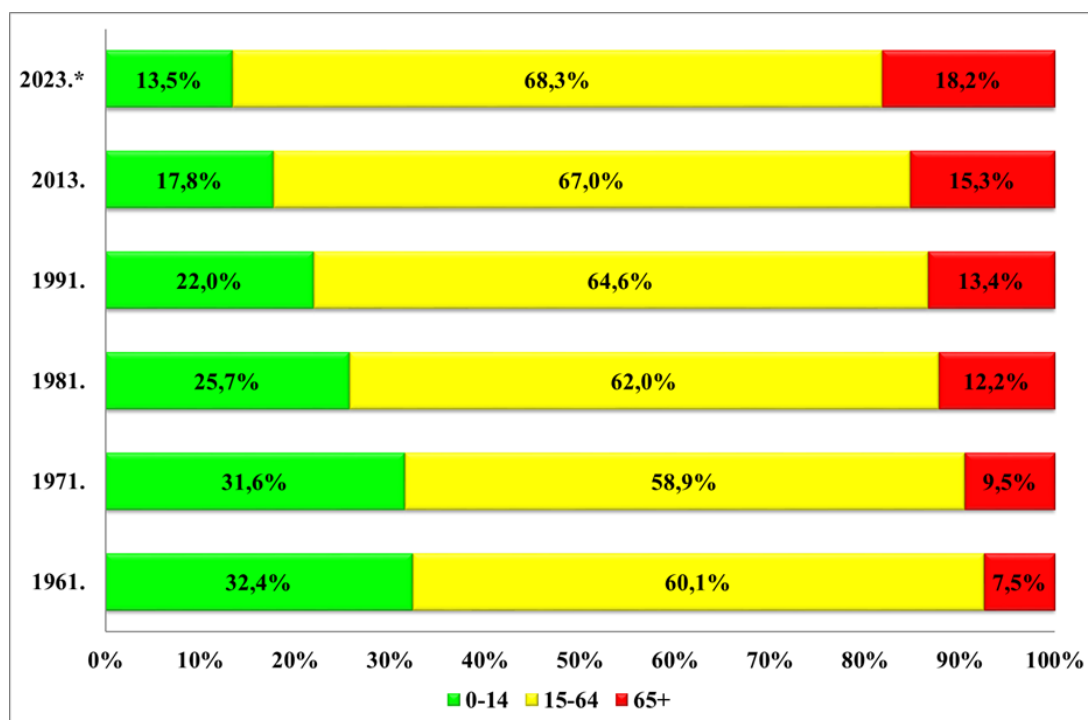
Izvor: Izračun i izrada autorice na temelju publikacija Federacija u brojkama (2014.-2024.)

3.3.3. Uzroci i posljedice starenja hrvatskoga naroda u Županiji Zapadnohercegovačkoj

Starenje stanovništva na području Županije Zapadnohercegovačke predstavlja ozbiljan demografski izazov. U demografskoj literaturi nema jedinstvene definicije starenja, nego se starenje stanovništva smatra procesom gdje dolazi do povećanja udjela starijeg stanovništva od 60 i više ili 65 i više godina u ukupnom stanovništvu. Populacijska slika Županije Zapadnohercegovačke rezultat je složenih demografskih kretanja i društvenih događanja tijekom stoljeća; smanjenje rodosti 60-ih godina i rata 90-ih godina 20. stoljeća. Navedeni demografski čimbenici značajno su utjecali na dobnu strukturu danas.

Jedan od glavnih uzroka starenja stanovništva jest migracija mladih. Tijekom i nakon Domovinskog rata, dogodio se značajan val migracije gdje su posebno mladi i obitelji s djecom migrirali u zemlje zapadne Europe, Sjedinjene Američke Države i Australiju. U bijegu od rata, potrazi za boljim životnim uvjetima u drugim zemljama gradili su svoj život, osnivali obitelji i ostvarili socijalnu sigurnost. Migracija mladih ljudi, osim što smanjuje broj radno-sposobnog stanovništva dovodi i do pada nataliteta. Tradicionalne obitelji sa sve većim brojem djece su znatno rjeđe. Sve više je prisutan trend gdje mladi imaju jedno ili dvoje djece ili se uopće ne odlučuju za djecu zbog ekonomske nesigurnosti i promjena u društvenim vrijednostima. Demografski trend starenja stanovništva također je potaknut i produljenim očekivanim trajanjem života. Zahvaljujući napretku u medicini i sve boljoj zdravstvenoj skrbi produljen je životni vijek starijih osoba. Međutim, unatoč ovoj pozitivnoj promjeni, kada se kombiniraju emigracija i smanjenje nataliteta rezultira se demografskim starenjem.

Na grafikonu (Slika 4) prikazane su podjele stanovništva Županije Zapadnohercegovačke prema dobnim skupinama i spolu. Za analizu dobne strukture stanovništva najčešće se koristi podjela na mlado (0-14), zrelo (15-64) i staro stanovništvo (65 i više). U razdoblju od 1961. do 2023. razvidno je kako se broj mladog stanovništva u dobi od 0-14 kontinuirano smanjuje. Dakle, 1961. udio mladih u dobi od 0-14 iznosio je 32,4%, a 2023. znatno se smanjio na 13,5%. Od 1961. primjetno je konstantno povećanje udjela starog stanovništva u dobi od 65 i više godina, koji je sa 7,5% 1961. porastao na 18,2% 2023. godine. Na grafikonu je također primjetno i povećanje udjela zrelog stanovništva od 1971. pa sve do 2023. godine. Najveći problem koji dovodi do promjena u dobnj strukturi stanovništva jest smanjenje udjela mladog stanovništva te povećanje udjela starog stanovništva, što zapravo dovodi do neravnoteže u dobnj strukturi.

Slika 4. Promjene u dobnj strukturi stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (1961-2023)

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.) i procjeni FZS za 2023.

Starenje, kao jedan od najizraženijih negativnih demografskih trendova ima i imat će u budućnosti posljedice. Paralelno s negativnim trendovima prirodnog kretanja ima izravne negativne posljedice na stopu rasta stanovništva. Ukoliko se i dalje nastavi trend rasta starije populacije, a smanjenje mlađe populacije, neminovno je da će se dogoditi opterećenje zdravstvenog i mirovinskog sustava. Veći udio starijeg stanovništva zahtijeva više medicinske

skrbi i mirovinskih izdvajanja, što predstavlja izazov za financijsku održivost ovih sustava. Manjak mladih radnika dodatno smanjuje priljev sredstava u mirovinske fondove, čime se stvara začarani krug ekonomskih poteškoća.

Starenje stanovništva također ima značajne socio-ekonomske posljedice. Gubitak mladih i obrazovanih ljudi dovodi do smanjenja inovativnosti i poduzetničke aktivnosti, što usporava ekonomski razvoj regije. Pored toga, smanjenje broja djece i mladih ima negativan utjecaj na obrazovni sustav jer se zatvaraju škole zbog nedostatka učenika, što dodatno potiče iseljavanje preostalih mladih obitelji.

3.3.4. Ostali biodinamički i vitalni pokazatelji

U posljednjih šezdesetak godina, u Županiji Zapadnohercegovačkoj vidljiv je trend produljenja životnog vijeka, a na to su utjecali brojni faktori koji su mijenjali dinamiku i strukturu stanovništva. Mlađe stanovništvo županije preuzeti će presudnu ulogu u oblikovanju demografske situacije Županije.

U prvoj polovici 20. stoljeća, Županija Zapadnohercegovačka nalazila se u ranoj podetapi demografske tranzicije pri čemu su migracije, u kombinaciji s nižom stopom smrtnosti, i dalje imale odlučujući utjecaj na promjenu broja stanovnika. Do 1964. nema vjerodostojnih podataka za vitalnu statistiku, stoga to otežava precizno praćenje prirodnog kretanja stanovništva te postoje samo parcijalni podatci i procjene. Kada se pogledaju podatci, razvidno je kako su stope nataliteta bile prilično visoke. U tom dobu, stanovništvo se najčešće bavilo djelatnostima koje pripadaju primarnom sektoru. Tradicionalna društva karakterizirala je visoka stopa nataliteta, koje se djelomično smatrala kompenzacijskom, s obzirom na visoku stopu mortaliteta kod dojenčadi. Ekonomska kriza, kao i ratna stradavanja i smanjenje nataliteta tijekom ratnih godina značajno su usporili rast stanovništva (Galić, 2015.)

Godine 1961. godini indeks starenja i koeficijent dobne ovisnosti starih (65+) bili su uglavnom niski u svim općinama i gradovima Županije Zapadnohercegovačke što zapravo ukazuje da je uglavnom bilo prisutno mlađe stanovništvo s manjim udjelom starijeg stanovništva. Već kroz iduće desetljeće do 1971., vidljiv je porast oba pokazatelja, što lagano ukazuje na početak trenda starenja stanovništva. Godine 1981., vidljivo je kako se taj trend nastavlja, a vrijednosti oba pokazatelja dodatno rastu. Indeks starenja se povećava, što znači da je već tad udio starijih osoba u ukupnoj populaciji dominirao. Istodobno, koeficijent dobne ovisnosti starih (65+) također raste, što ukazuje na povećanje broja starijeg stanovništva koje ovise o radno sposobnom stanovništvu. Trend starenja postaje još izraženiji 1991. godine. Indeks starenja i

koeficijent dobne ovisnosti starih (65+) pokazuju značajno povećanje u cijeloj Županiji Zapadnohercegovačkoj i njenim općinama i gradovima. Dakle, udio starijih osoba u populaciji se povećava, dok se broj radno sposobnog stanovništva smanjuje.

Godine 2013. godini, oba pokazatelja su dosegla najvišu vrijednostima do tada. Indeks starenja je kontinuirano visok, što znači da je sve veći udio starijih osoba u populaciji. Koeficijent dobne ovisnosti starih (65+) također je visok u odnosu na radno sposobno stanovništvo. Ovi pokazatelji pokazuju daljnji porast starijeg stanovništva 2023. te potvrđuju trend starenja stanovništva. Vrijednosti indeksa starenja i koeficijenta dobne ovisnosti starih (65+) su na najvišim razinama. Kroz prikazane godine, vidljivo je kontinuirano starenje stanovništva Županije i svih njezinih općina i gradova, što ima važne implikacije za socijalne i ekonomske politike, uključujući zdravstvenu skrb, mirovinske sustave i potrebe za radnom snagom. (Tablica 25)

Tablica 25. Indeks starenja i koeficijent dobne ovisnosti starih (65+) (1961.2023.)

Pokazatelji		1961.	1971.	1981.	1991.	2013.	2023.
ŽZH	Indeks starenja	23,2	30,2	47,5	61,0	86,1	135,1
	Koeficijent dobne ovisnosti starih (65+)	12,5	16,2	19,7	20,7	22,8	26,7
GRUDE	Indeks starenja	25,8	37,4	60,5	76,7	105,4	188,5
	Koeficijent dobne ovisnosti starih (65+)	13,6	18,3	23,7	23,9	26,3	32,1
LJUBUŠKI	Indeks starenja	26,9	33,9	47,7	70,4	96,4	155,6
	Koeficijent dobne ovisnosti starih (65+)	13,3	16,4	19,0	22,6	24,5	27,8
POSUŠJE	Indeks starenja	18,9	23,1	36,8	45,9	63,0	124,8
	Koeficijent dobne ovisnosti starih (65+)	11,2	13,9	18,2	18,0	18,2	23,5
ŠIROKI BRIJEG	Indeks starenja	20,4	26,9	46,8	54,0	83,9	104,8
	Koeficijent dobne ovisnosti starih (65+)	11,4	15,7	18,8	18,6	22,6	24,9

Izvor: Izračun i izrada autorice prema Knjigama Popisa stanovništva (1961. - 2013.) i procjeni FZS za 2023.

4. DEMOGRAFSKI OPSTANAK HRVATA U BIH I ŽUPANIJI ZAPADNOHERCEGOVAČKOJ

4.1. Perspektiva demografskoga, društvenoga i ekonomskoga razvoja Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj

Demografska perspektiva Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj uvelike ovisi o tome hoće li se zaustaviti negativni demografski trendovi depopulacije i starenja stanovništva. Iseljavanja su velikim dijelom rezultat neuređenosti bosansko-hercegovačkog društva i prostora te potreba za radnom snagom u inozemstvu. Stoga, od ključne važnosti je zaustavljanje iseljavanja mladih jer se uz svaki ostali gubitak događa intelektualno osiromašenje zemlje. Uz zajedničke napore svih hrvatskih političkih opcija u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj te iseljeništvu potrebno je pronaći rješenje koje bi zaustavilo prisutne negativne demografske trendove. Obzirom na to da se u Bosnu i Hercegovinu vraća relativno mali broj ljudi i teško je za očekivati značajniji povratak iseljenih Hrvata, nužno je uložiti sav napor za opstankom i ostankom stanovništva.

Društveni razvoj Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj zahtijeva snažno jačanje društvene kohezije i očuvanje kulturnog identiteta. Poznato je da je jedan od razloga migracija nezadovoljstvo političkom vlašću. Za Hrvate je od iznimne važnosti osigurati njihovog legitimnog predstavnika. Osiguravanjem legitimnog predstavljanja kroz izmjene Izbornog zakona moguće je uspostaviti bolje odnose između Bošnjaka i Hrvata što bi rezultiralo većoj političkoj stabilnosti i pravnoj sigurnosti. Kada bi se stabilizirale političke prilike u zemlji, osigurale bi se i nužne pretpostavke koje bi doprinijele daljnjem razvoju i stabilnosti svih demokratskih institucija u Bosni i Hercegovini. Legitimno predstavljanje koje osigurava političku stabilnost i pravnu sigurnost preduvjet je za promjenu Ustava BiH u smjeru uspostavljanja funkcionalne, stabilne i demokratske države, temeljene na načelima jednakopravnosti triju konstitutivnih naroda i svih njezinih građana. Na taj način, Bosna i Hercegovina bi u potpunosti ispunila uvjete za što skoriji pristup euroatlantskim integracijama.

Ekonomske prilike Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj, od strateške su važnosti za dugoročnu održivost na ovom području. Potrebno je poticati poduzetništvo, posebice vezano uz poljoprivredu i turizam. Uz ove poticaje, moguće je potaknuti razvoj ruralnih područja pružanjem podrške poljoprivrednim gospodarstvima i razvoju agro-turizma. Navedene stavke potaknule bi otvaranje novih radnih mjesta što bi zadržalo stanovništvo ruralnog područja. Važno je istaknuti i ulaganja u infrastrukturu. Cestovne i telekomunikacijske mreže dovele bi do bolje povezanosti te bi privukle investitore. Isto tako, od iznimne je važnosti i suradnja s

Republikom Hrvatskom i iseljeništvom preko koje se mogu ostvariti nove investicije i prijenos znanja.

4.2. Demografske projekcije stanovništva Županije Zapadnohercegovačke

Demografske projekcije stanovništva Županije Zapadnohercegovačke predstavljaju ključan čimbenik za razumijevanje budućih trendova u broju i strukturi stanovništva. Projekcije koriste različite metode i modele kako bi predvidjele promjene koje se očekuju narednih desetljeća, uzimajući u obzir faktore nataliteta, mortaliteta i migracija. Pomoću projekcija moguće je steći uvid u potencijalne izazove koji će utjecati na budućnost Županije. Stoga se u tablicama 26., 27. i 28. nalaze analitičke podloge korištene za projekciju stanovništva Županije Zapadnohercegovačke do 2070. godine. Pretpostavke i definicije pojmova korištenih za izradu projekcije stanovništva Županije Zapadnohercegovačke uključuju stopu ukupnog fertiliteta, mortaliteta, očekivano trajanje života 2070., ukupnu stopu fertiliteta i očekivano trajanje života pri rođenju.

Na početku projekcijskog razdoblja, ukupna stopa fertiliteta iznosila je 1,29, dok se do kraja razdoblja očekuje porast stope fertiliteta na brojku od 1,47 djece po ženi. To bi značilo (bez obzira na rast stope fertiliteta) kako će predviđena stopa fertiliteta i dalje ostati ispod razine potrebne za generacijsku zamjenu.

Mortalitet u stabilnim okolnostima ima manje izražen utjecaj na ukupan broj stanovnika nego što je slučaj u odnosu na fertilitet. Prema pretpostavkama, smatra se kako će na koncu projekcijskog razdoblja očekivano trajanje života u Federaciji Bosne i Hercegovine biti na razini od 83,57 godina za muškarce i 86,75 godina za žene. Godine 2019. životni vijek bio je na razini od 74,93 godine za muškarce i 79,25 godine za žene. Ova pretpostavka podrazumijeva neprestano smanjivanje smrtnosti stanovništva i reduciranje razlika u razini smrtnosti prema spolu.

Očekivano trajanje života 2070. je 83,57 godina za muškarce i 86,75 za žene što označava povećanje očekivanog trajanja života od preko 8,64 godina za muškarce i 7,5 godina za žene u odnosu na 2019. godinu. Prema projekcijama, razlika u očekivanom trajanju života između žena i muškaraca, koja je u 2019. godini iznosila 4,32 godine, trebala bi se smanjiti na 3,18 godina do 2070. godine.

Ukupna ili totalna stopa fertiliteta (*engl. total fertility rate – TFR*) pojednostavljeno kazano predstavlja broj živorođene djece koju će jedna žena roditi u reproduktivnoj dobi (*za početak*

reproduktivne dobi uzima se 15, a za završetak 49 godina) uz uvjete specifične za određenu kalendarsku godinu ili drugo definirano razdoblje. Računa se kao zbroj specifičnih stopa fertiliteta po dobi, koje predstavljaju omjer između broja živorođene djece od majki određene dobi i broja žena te iste dobi. Na taj način dobiva se informaciju o broju živorođene djece koju će jedna žena roditi u svojoj reproduktivnoj dobi ukoliko će „rađati“ isto kao i prosjek svih žena u godini ili razdoblju za koje se računa ukupna stopa fertiliteta.

Očekivani životni vijek - trajanje života pri rođenju, definira se kao prosječan broj godina koje će novorođena osoba doživjeti, pod uvjetom da su stope smrtnosti prema starosti tijekom njenog života jednake onima procijenjenima za određenu kalendarsku godinu ili drugo definirano razdoblje. Migracijski saldo (neto migracija) jest razlika između broja imigranata i emigranata u promatranom razdoblju.

Tablica 26. Pretpostavljeni razvoj komponenti reprodukcije stanovništva (2020.-2070.)

Godina	Ukupna stopa fertiliteta (na jednu ženu)	Očekivano trajanje života pri rođenju (u godinama)		Migracijski saldo (u tisućama)
		muškarci	žene	
INAČICA 1				
2020.	1,29	75,34	79,49	-
2030.	1,37	77,49	81,34	-
2040.	1,41	79,29	82,91	-
2050.	1,44	80,92	84,35	-
2060.	1,46	82,29	85,60	-
2070.	1,47	83,57	86,75	-
INAČICA 2				
2020.	1,29	75,34	79,49	-14,4
2030.	1,37	77,49	81,34	-11,3
2040.	1,41	79,29	82,91	-8,9
2050.	1,44	80,92	84,35	-7,1
2060.	1,46	82,29	85,60	-5,7
2070.	1,47	83,57	86,75	-4,6

Izvor: Projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine 2020. - 2070.

Tablica 27. Pregled projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine po velikim dobnim skupinama, 2023. - 2070. - inačica 1

Federacija BiH	2023.	2030.	2040.	2050.	2060.	2070.
Ukupno stanovništvo	2.150.054	2.147.682	2.060.782	1.928.305	1.778.087	1.622.537
0-14	292.573	279.374	253.683	218.686	196.300	179.054
15-64	1.475.596	1.400.674	1.275.109	1.135.445	985.123	853.002
65+	381.885	467.635	531.990	574.174	596.663	590.481

Izvor: Izrada autorice prema podacima Projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine 2020. - 2070.

Tablica 28. Pregled projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine po velikim dobnim skupinama, 2023. - 2070. - inačica 2

Federacija BiH	2023.	2030.	2040.	2050.	2060.	2070.
Ukupno stanovništvo	2.150.054	1.988.405	1.767.238	1.522.418	1.279.085	1.055.456
0-14	292.573	252.859	201.292	160.961	132.114	107.568
15-64	1.475.596	1.253.952	1.018.509	797.253	614.200	487.910
65+	381.885	481.594	547.437	564.204	532.771	459.978

Izvor: Izrada autorice prema podacima Projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine 2020. - 2070.

Autorica je za izradu pregleda projekcije stanovništva Županije Zapadnohercegovačke kao podlogu koristila Projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine od 2020. do 2070. (prva publikacija koju je izradio Federalni zavod za statistiku, a koja se odnosi na projekcije stanovništva) te ranije u radu izrađene projekcije stanovništva do 2023. godine. Izračun je izrađen za obje inačice pretpostavljenog razvoja komponenti reprodukcije stanovništva od 2020. do 2070. Razlika između inačica je samo u tome što druga inačica za razliku od prve pored prirodne promjene, koristi i informacije o međunarodnim migracijama između Bosne i Hercegovine i drugih zemalja. Kao polazište i poveznica između dobnih skupina Federacije Bosne i Hercegovine i Županije Zapadnohercegovačke uzet je omjer između dobnih skupina prema projekciji stanovništva za 2023. godinu. Najvažnija značajka kretanja projiciranog

stanovništva Županije Zapadnohercegovačke u sljedećih 50 godina ogleđa se kroz stalnost depopulacijskog procesa, prema obje inačice.

Pri izradi projekcija stanovništva Federacije primijenjen je kohortno-komponentni pristup, koji se temelji „na postupnom stvaranju novih kohorti rođenih i njihovom pomicanju, zajedno s već postojećim kohortama rođenih, u starije uzraste pod istodobnim utjecajem komponenata reprodukcije stanovništva - fertiliteta, mortaliteta, imigracija i emigracija“. (Kučera, 2020.)

Autorica je za projekciju stanovništva Županije uzela pretpostavku kako se omjer stanovništva Federacije i Županije (po velikim dobnim skupinama) u razdoblju 2023. - 2070. neće mijenjati te da će biti isti kao u projekciji za 2023. godinu. Izračunala je koeficijente, izradila matematički model te je postavljanjem formula i unošenjem podataka o stanovništvu Federacije i koeficijentima u programu Excel izradila procjenu stanovništva Županije do 2070. godine.

Koeficijenti prema procjeni za 2023. godinu:

$$K_{0-14} = \frac{FBiH_{0-14}}{\check{Z}ZH_{0-14}} = \frac{292.573}{12.450} = 23,4998$$

$$K_{15-64} = \frac{FBiH_{15-64}}{\check{Z}ZH_{15-64}} = \frac{1.475.596}{63.037} = 23,40841$$

$$K_{65+} = \frac{FBiH_{65+}}{\check{Z}ZH_{65+}} = \frac{381.885}{16.818} = 22,7069$$

Primjer procjene stanovništva Županije za 2030. (inačica 1)

$$\check{Z}ZH_{0-14} = \frac{FBiH_{0-14}}{K_{0-14}} = \frac{279.374}{23,4998} = 11.888$$

$$\check{Z}ZH_{15-64} = \frac{FBiH_{15-64}}{K_{15-64}} = \frac{1.400.674}{23,40841} = 59.836$$

$$\check{Z}ZH_{65+} = \frac{FBiH_{65+}}{K_{65+}} = \frac{467.635}{22,7069} = 20.594$$

$$\check{Z}ZH_u = \check{Z}ZH_{0-14} + \check{Z}ZH_{15-64} + \check{Z}ZH_{65+} = 11.888 + 59.836 + 20.594 = 92.318$$

Temeljem projekcija stanovništva (Tablice 28. i 29.) broj stanovnika Županije Zapadnohercegovačke na kraju projekcijskog razdoblja opada po prvoj inačici s 92.305 koliko ih je prema projekciji živjelo u Županiji 2023. na 70.064 stanovnika koliko bi ih trebalo živjeti u Županiji 2070. što predstavlja ukupno smanjenje stanovništva od 24,1%. Po drugoj inačici broj stanovnika opada na 45.678 koliko bi ih trebalo živjeti u Županiji 2070. što predstavlja ukupno smanjenje stanovništva od 49,5%.

Tablica 29. Pregled projekcije stanovništva Županije Zapadnohercegovačke po velikim dobnim skupinama, 2023. - 2070. - inačica 1

ŽZH	2023.	2030.	2040.	2050.	2060.	2070.
Ukupno stanovništvo	92.305	92.319	88.696	83.098	76.714	70.064
0-14	12.450	11.888	10.795	9.306	8.353	7.619
15-64	63.037	59.836	54.472	48.506	42.084	36.440
65+	16.818	20.594	23.429	25.286	26.277	26.004

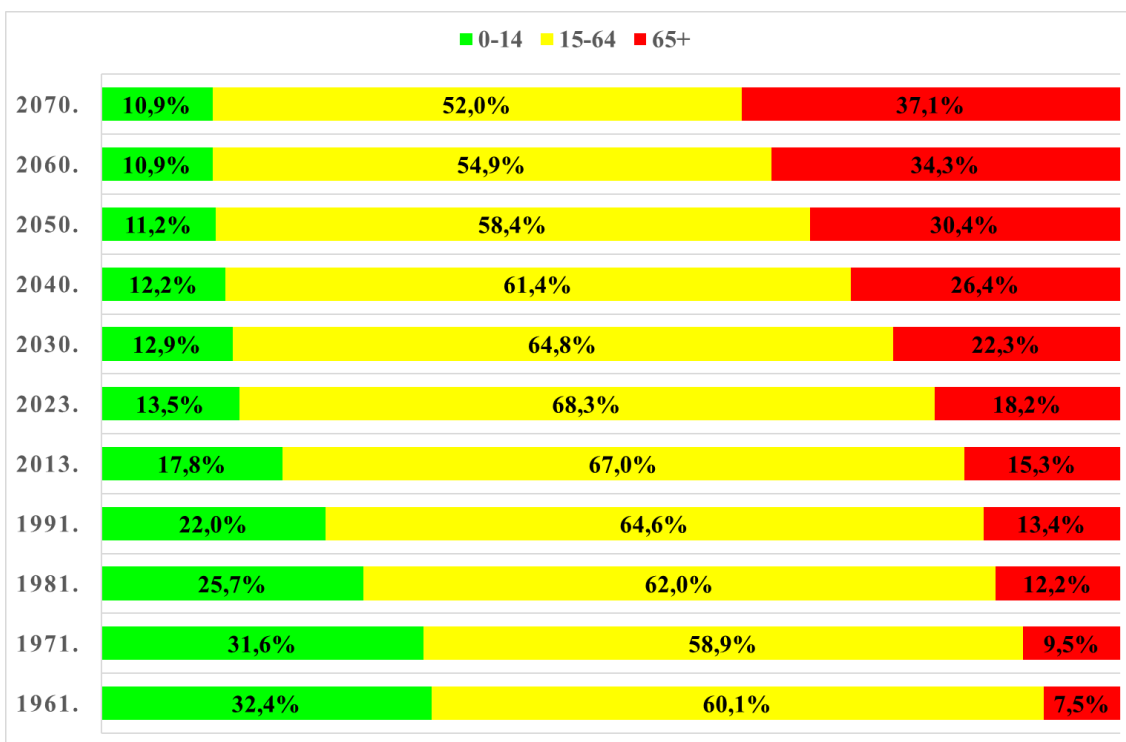
Izvor: Izračun i izrada autorice prema podacima Projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine 2020. - 2070.

Tablica 30. Pregled projekcije stanovništva Županije Zapadnohercegovačke po velikim dobnim skupinama, 2023. - 2070. - inačica 2

ŽZH	2023.	2030.	2040.	2050.	2060.	2070.
Ukupno stanovništvo	92.305	85.538	76.185	65.755	55.323	45.678
0-14	12.450	10.760	8.566	6.849	5.622	4.577
15-64	63.037	53.568	43.510	34.058	26.238	20.843
65+	16.818	21.209	24.109	24.847	23.463	20.257

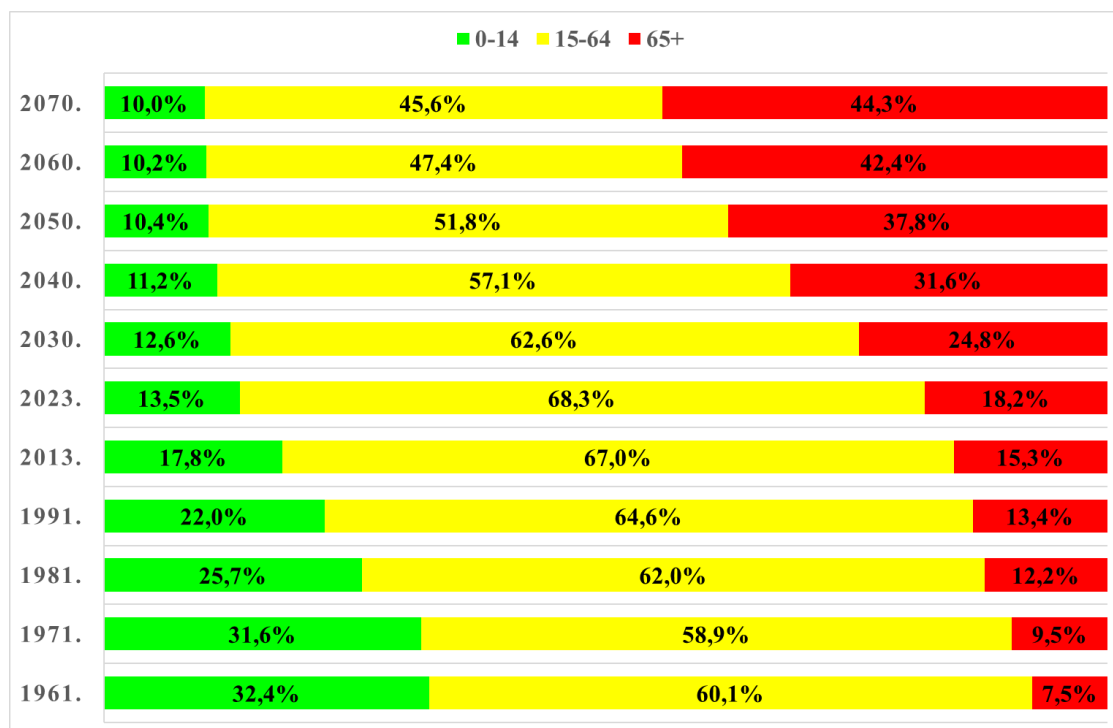
Izvor: Izračun i izrada autorice prema podacima Projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine 2020. - 2070.

Na slikama (Slika 5 i 6) prikazane su podjele stanovništva Županije Zapadnohercegovačke prema velikim dobnim skupinama temeljem Popisa, procjena i projekcija za razdoblje koje počinje 1961. a završava 2070. godinom. U razdoblju između 1961. i 2070. razvidno je kako se broj mladog stanovništva u dobi od 0-14 kontinuirano smanjuje. Dakle, 1961. udio mladih u dobi od 0-14 iznosio je 32,4%, a prema projekciji 2070. znatno se smanjio (prema inačici 1 na 10,9%, a prema inačici 2 na 10%). Od 1961. primjetno je konstantno povećanje udjela starog stanovništva u dobi od 65 i više godina, koji je sa 7,5% 1961. porastao prema projekciji 2070. prema inačici 1 na 37,1%, a prema inačici 2 na 44,3%. Na slikama je također primjetno i povećanje udjela zrelog stanovništva od 1971. pa sve do 2023. te poslije toga pad do 2070. godine.

Slika 5. Promjene u dobnoj strukturi stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (1961.-2070.) - inačica 1

Izvor: Izračun i izrada autorice prema podacima Projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine 2020. - 2070. i Knjigama Popisa stanovništva (1961.-2013.)

Slika 6. Promjene u dobnoj strukturi stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (1961.-2070.) - inačica 2

Izvor: Izračun i izrada autorice prema podacima Projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine 2020. - 2070. i Knjigama Popisa stanovništva (1961.-2013.)

4.3. Prijedlog smjernica javnih politika za demografsku revitalizaciju hrvatskoga naroda u Županiji Zapadnohercegovačkoj i BiH

Prijedlog smjernica javnih politika za demografsku revitalizaciju hrvatskoga naroda u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Bosni i Hercegovini uključuje niz strateških mjera koje su usmjerene na poboljšanje demografske situacije. Kako je u radu već ranije navedeno, u Bosni i Hercegovini žive po jeziku, kulturi, povijesnom i državotvornom razvitku i tradiciji tri konstitutivna naroda (Hrvati, Bošnjaci i Srbi) te ostali koji čine 3,7% stanovništva Bosne i Hercegovine prema popisu iz 2013. godine.

Dugi niz godina u Bosni i Hercegovini vlada stanje bezustavnosti što dovodi do trajno neizbježne društvene, gospodarske i političke krize. Ustav, a s njim i Daytonski mirovni sporazum više puta je nasilno promijenjen, a izmjene su se negativno odrazile najviše na Hrvate u Bosni i Hercegovini gdje su im oduzeta prava koja su im zajamčena Ustavom. Konstitutivna prava Hrvata, koja su bila zajamčena izvornim verzijama sporazuma, ukinuta su bez pristanka i odobrenja njihovih zakonitih i legitimnih političkih predstavnika. Shodno tome, hrvatski je narod izložen institucionalnom nasilju te je hrvatska konstitutivnost ugrožena, a budućnost i opstanak hrvatskog naroda u ovakvoj Bosni i Hercegovini je dovedena u pitanje. Promjene Ustava i Izbornoga zakona koje je nametnuo Christian Schmidt u dijelu bosansko-hercegovačke javnosti bile su stigmatizirane kao prohrvatske. Te promjene nisu ispravile niti manji dio nepravdi koje su Hrvatima od 2000. učinjene od strane njegovih prethodnika. (Dugandžić, Milićević, Miljak, 2023.) Poradi toga, potrebno je da Republika Hrvatska na temelju ustavnih obveza, saborske Deklaracije o položaju hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovine kao potpisnica Washingtonskog i Daytonskog sporazuma te kao članica Vijeća za provedbu mira u BiH zaštiti položaja, opstanka, ostanak i povratak Hrvata u BiH.

Potrebno je razvijati i ekonomske uvjete koji su ključni za ostanak u zemlji. Nezaposlenost u Bosni i Hercegovini je velika, posebno među mlađom populacijom, gdje je nezaposlenost mladih dvostruko veća od prosjeka. Zbog nesigurnosti, mladi odlaze iz zemlje, a oni koji ostaju, nisu motivirani za rađanje djece. Obrazovaniji i mobilniji dio stanovništva nadu u bolje sutra pronalazi iseljavanjem u razvijene zemlje Europe. Shodno tome, važno je potaknuti sustav poticajnih mjera, primjerice razvoj malih i srednjih poduzeća pružanjem financijskih potpora, subvencija i povoljnijih uvjeta kreditiranja. Te mjere privući će investicije izvana i osloboditi poduzetnički potencijal kod domaćih ljudi.

Neophodno je ulaganje u obrazovanje posebice u pogledu očuvanja identiteta. Bitna je njegova uloga u izgradnji društvene kohezije i smanjenju nejednakosti. Jednake obrazovne prilike svim građanima, bez obzira na socijalni ili ekonomski status, doprinijet će društvenoj pravdi i jednakosti. Jedino sveučilište na kojemu se nastava izvodi na hrvatskom jeziku nalazi se u Mostaru. Sukladno tome, neophodna je jasna politička i materijalna, a ne samo deklarativnu potpora. Školovanje na hrvatskome jeziku treba biti omogućeno svoj hrvatskoj djeci gdje god živjeli u Bosni i Hercegovini.

Hrvati u Bosni i Hercegovini nemaju nijedan elektronički medij na hrvatskomu jeziku financiran od strane države. Kao što bi u svakoj višenacionalnoj državnoj zajednici trebalo osigurati javne elektronske medije na jezicima zajednica i s uređivačkom politikom koja će na uravnotežen način pomoći zajednicama realizirati svoje identitetska, jezična i kulturna obilježja, tako bi trebalo biti i s Hrvatima Bosne i Hercegovine. Međutim, u Bosni i Hercegovini jedino hrvatski narod nema mogućnost kao druga dva naroda sudjelovati u okviru javnoga RTV sustava Bosne i Hercegovine. Kao posljedica toga, ni hrvatska ni šira javnost u Bosni i Hercegovini nemaju priliku objektivno upoznati autentične stavove i interese hrvatskog naroda kao jednog od triju konstitutivnih naroda u BiH. Stoga je neophodno pristupiti reformi javnog RTV sustava kako bi se osiguralo profesionalno i vjerodostojno informiranje dostupno svima. (Dugandžić, Milićević, Miljak, 2023.)

Hrvatska, kao matična država svih Hrvata, ima moralnu i političku odgovornost pružiti podršku u raznim segmentima društvenog i gospodarskog razvoja Hrvata u Bosni i Hercegovini. To uključuje financijsku pomoć, investicije u obrazovanje, kulturu, infrastrukturu te poticanje gospodarskih aktivnosti koje će omogućiti održiv razvoj zajednica u kojima Hrvati žive.

5. ZAKLJUČAK

„Demografski opstanak Hrvata u ovako politički i administrativnoj zamišljenoj Bosni i Hercegovini postaje primarno strateško političko, sigurnosno, razvojno i općenito nacionalno pitanje. Demografski je opstanak Hrvata u Bosni i Hercegovini doveden u pitanje jer su demografske negativnosti još izraženije nego u Republici Hrvatskoj pa demografski slom postaje realnost. Dosadašnji demografski trendovi i pokazatelji te značenje stanovništva za sve sustave i djelatnosti potvrđuju i postavljaju demografsku problematiku u temelje gospodarskog i ukupnog razvoja, a posebno u temelje nacionalne sigurnosti i opstanka“ (Jasak, 2023).

Kulturni, socijalni i politički identitet Hrvata u Bosni i Hercegovini oblikovan je brojnim izazovima poput rata, političke nestabilnosti i migracija što je dodatno utjecalo na njihovu demografsku strukturu i brojnost. Međutim, unatoč navedenim izazovima, Hrvati su uspjeli očuvati svoju prisutnost u Županiji Zapadnohercegovačkoj gdje zapravo čine i većinu stanovništva.

Ključnim čimbenikom demografskog ostanka Hrvata u Bosni i Hercegovini i Županiji Zapadnohercegovačkoj predstavlja visok stupanj homogenosti zajednice. Naime, u Županiji Zapadnohercegovačkoj, Hrvati čine gotovo 99% ukupnog stanovništva, čime se i jačaju kulturne i društvene veze unutar zajednice. Međutim, unatoč navedenome, jedan od glavnih problema s kojima se Hrvati u Bosni i Hercegovini i Županiji Zapadnohercegovačkoj suočavaju je depopulacija u kombinaciji smanjenja nataliteta i migracije što povezuje prvu i drugu hipotezu. U Županiji Zapadnohercegovačkoj mnoga kućanstva su bila brojna te se najčešće živjelo s ostalom rodbinom, odnosno u proširenoj obitelji. Bile su prisutne obitelji s velikim brojem djece, međutim dolaskom novih obiteljskih vrijednosti i načinom života dogodile su se i promjene na ovom području. Sve manje se živi u proširenim obiteljima, a sve više u nuklearnim, odnosno užim. Mogućnost žena na školovanje i rad, potaknuo je sve kasnija stupanja u brak i rezultirao smanjenjem nataliteta.

Hipoteza 3 potvrđuje kako je jedan od negativnih demografskih trendova koji značajno utječu na opstanak hrvatskog stanovništva u Županiji Zapadnohercegovačkoj starenje stanovništva. Ta hipoteza se najbolje očituje u Grafikonu 3 gdje je prikazana sve veća koncentracija starijeg stanovništva te sve manja koncentracija mlađeg stanovništva što zapravo dovodi do disbalansa u dobnoj strukturi. Sve je veća prisutnost starijeg stanovništva, a sve manje djece se rađa. Postavlja se pitanje, hoće li se uspjeti održati zdravstveni i mirovinski sustav unatoč ovim

trendovima? Bez konkretnih i adekvatnih mjera za podršku mladima i poticanje njihovog ostanka, starenje stanovništva će nastaviti negativno utjecati na Hrvate Bosne i Hercegovine.

Hipoteza 4 potvrđuje kako je povećana migracija stanovništva Županije Zapadnohercegovačke uslijedila je nakon što je Republika Hrvatska pristupila Europskoj Uniji. Hrvatska putovnica, omogućila je slobodno kretanje unutar Europske Unije te su tako Hrvati iz Županije lakše mogli putovati, tražiti posao i nastaniti se u drugim zemljama članicama. Ulazak Hrvatske u Europsku Uniju zasigurno je već pojačao postojeće migracijske mreže. Mnogi Hrvati koji su se odlučili na migraciju, najčešće su već imali rodbinu i prijatelje u Hrvatskoj ili drugim zemljama članicama, što je dodatno olakšalo iseljavanje jer su novi migranti mogli računati na pomoć i podršku u novim sredinama pri traženju boljih ekonomskom prilika.

Prostorna izoliranost ruralnih područja Županije Zapadnohercegovačke doprinosi iseljavanju stanovništva prema urbanim centrima unutar ili izvan Bosne i Hercegovine. Navedena konstatacija veže se uz 5. hipotezu, gdje je vidljivo da zbog iseljavanja ruralnih područja neka naselja izumiru. Primjerice, pojedina ruralna naselja u općini Grude bilježe pad stanovništva od preko 50%. Najčešće se migrira prema razvijenim urbanim centrima unutar Županije i prema Mostaru kao stolnom gradom Hrvata. U Županiji Zapadnohercegovačkoj migracijski saldo iznosi -1.114, dok u Federaciji Bosne i Hercegovine iznosi -30.868. Ovi podaci pokazuju negativan migracijski saldo na razini cijele Federacije i Županije. Broj doseljenika nije dovoljan da nadoknadi gubitak stanovništva, što zapravo rezultira smanjenjem ukupne populacije. Unatoč navedenim izazovima, od iznimne važnosti je da Hrvati u Bosni i Hercegovini uz potporu Republike Hrvatske ostanu ujedinjeni i usmjereni prema budućnosti, radeći zajedno na stvaranju održivih i prosperitetnih uvjeta za život u svojoj domovini. Samo zajedničkim naporima i solidarnošću moguće je prevladati demografske izazove i osigurati bolje sutra za sve generacije.

POPIS LITERATURE

Akrap, A., Gelo J., Grizelj M. (1995). Stanovništvo Bosne i Hercegovine- Narodosni sastav po naseljima. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske

Bašić, K. i Malović, M. (2022). Prostorna dimenzija depopulacije Hrvata u Bosni i Hercegovini. *Geoadria*, 27 (2), 147-184.

Dugandžić Ž., Milićević, M., Miljak M. *Demografska strategija Hrvata u Bosni i Hercegovini*. Mostar

Galić, J. (2015). *Demografski problemi Zapadnohercegovačke županije i njihov uticaj na morfološko-funkcionalne promene naselja*. Doktorski rad. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet.

Gekić, H. (2021.) *Demografska slika općine Bugojno – stanje i perspektive*. Sarajevo: Dobra knjiga,

Jasak, A.M. (2023). *Demografski opstanak Hrvata u Bosni i Hercegovini- Stvarnost ili utopija?* M., Benić Penava, M., Sopta, T., Trošelj Miočević, *Hrvatska izvan domovine V* (str. 609-619). Zagreb: Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva

Tomáš Kučera i tim, *Projekcije stanovništva bazirane na modelima za Federaciju Bosne i Hercegovine za razdoblje 2020 – 2070*, Prag, 2020.

Mrduljaš, S. (2013): Etnička struktura prostora pod kontrolom Republike Srpske, Hrvatskog vijeća obrane i Armije Bosne i Hercegovine prema popisu stanovništva iz 1991. godine, *Polemos: Časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, 31 (1), 15-35.

Nejašmić, I. (2005). *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Zagreb: Školska knjiga

Wertheimer-Baletić, A. (1999). *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: Mate d.o.o.

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (BHAS), (2016). *Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava i stanova u BiH 2013.*, Sarajevo.

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (BHAS), (2017). *Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava i stanova u BiH 2013.: Starost i spol, bračni status, fertilitet ženskoga stanovništva*, Knjiga I., Sarajevo.

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (BHAS), (2017). *Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava i stanova u BiH 2013.: Migracije*, Knjiga VIII, Sarajevo.

Federalni zavod za programiranje razvoja (FZZPR), (2022). *Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH*,

https://fzzpr.gov.ba/files/Socioekonomski%20pokazatelji%20po%20op%C4%87inama/Socioekonomski%20pokazatelji%202021_22_06_FINAL.pdf. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (1998). *Popis stanovništva, domaćinstva/kućanstva, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991.: Stanovništvo po naseljenim mjestima*, Statistički izvještaj 257, Sarajevo.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (1998). *Popis stanovništva, domaćinstva/kućanstva, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991.: Stanovništvo usporedni podaci 1971., 1981. i 1991.*, Statistički bilten 265, Sarajevo,

http://www.fzs.ba/wp-content/uploads/2016/06/stanovnistvo-uporedni-podaci-1971_1981_-1991-bilten-265.pdf. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2003). *Demografska statistika 2002*, <http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2004). *Demografska statistika 2003*, <http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2005). *Demografska statistika 2004*, <http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Stanovništvo BIH 1996-2006, <http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>, pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2006). *Demografska statistika 2005*, <http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2007). *Demografska statistika 2006*, <http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2008). *Demografska statistika 2007*, <http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2009). *Demografska statistika 2008*, <http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2010). *Demografska statistika 2009*, <http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2011). *Demografska statistika 2010*,

<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2012). *Naseljena mjesta u Zapadnohercegovačkom kantonu (GIS shapefiles) (interni podaci)*, Sarajevo.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2012). *Demografska statistika 2011*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2013). *Demografska statistika 2012*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2014). *Demografska statistika 2013*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2015). *Demografska statistika 2014*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2016). *Demografska statistika 2015*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>, pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2017). *Demografska statistika 2016*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2018). *Demografska statistika 2017*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2019). *Demografska statistika 2018*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2020) *Demografska statistika 2019*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2021). *Procjena broja stanovnika Federacije Bosne i Hercegovine, po spolu i dobi, po kantonima i općinama*,
<http://fzs.ba/index.php/procjena-broja-stanovnika/>, pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2021). *Demografska statistika 2020*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2022). *Demografska statistika 2021*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2023). *Demografska statistika 2022*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2024). *Demografska statistika 2023*,
<http://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2014). *Migracije stanovništva 2013*,

<http://fzs.ba/index.php/2016/06/08/migracije-stanovnistva-2013-statisticki-bilten-196/>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2015). *Migracije stanovništva 2014*,

<http://fzs.ba/index.php/2016/06/08/migracije-stanovnistva-2014-statisticki-bilten-212/>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2016). *Migracije stanovništva 2015*,

<http://fzs.ba/index.php/2016/05/26/migracije-stanovnistva-2015-sb-229/>,

pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2017). *Migracije stanovništva 2016*,

<http://fzs.ba/index.php/2017/03/09/migracije-stanovnistva-2016-sb-246/>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2018). *Migracije stanovništva 2017*,

<http://fzs.ba/index.php/2018/02/26/migracije-stanovnistva-2017-sb-256/>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2019). *Migracije stanovništva 2018*,

<http://fzs.ba/wp-content/uploads/2019/02/Migracije-stanovnistva-2018.pdf>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2020). *Migracije stanovništva 2019*,

<http://fzs.ba/index.php/2020/02/25/migracije-stanovnistva-2019-sb303/>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2021). *Migracije stanovništva 2020*,

<http://fzs.ba/wp-content/uploads/2021/02/Migracije-stanovnistva-2020-SB321.pdf>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2022). *Migracije stanovništva 2021*,

<http://fzs.ba/index.php/2022/02/28/migracije-stanovnistva-2021-sb340/>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2023). *Migracije stanovništva 2022*,

<http://fzs.ba/index.php/2023/02/28/migracije-stanovnistva-2022-sb357/>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2024). *Migracije stanovništva 2023*,

<http://fzs.ba/index.php/2024/02/29/migracije-stanovnistva-2023-sb-375/>.

Pristupljeno 1.7.2024.

Savezni zavod za statistiku, (1991). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1961., Nacionalni sastav stanovništva SFRJ Jugoslavije, Podaci po naseljima i opštinama*, Knjiga III, Beograd.

Savezni zavod za statistiku, (1991). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1971., Nacionalni sastav stanovništva SFRJ Jugoslavije, Podaci po naseljima i opštinama*, Knjiga II, Beograd.

Savezni zavod za statistiku, (1991c). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1961., Nacionalni sastav stanovništva SFRJ Jugoslavije, Podaci po naseljima i opštinama*, Knjiga I, Beograd.

Općina Posušje, (2021). *Strategija razvoja općine Posušje (2021.-2027.)*,
<http://www.vladazzh.com/Dokumenti/ZPP/strategija-razvoja-opcine-posusje-2021-2027.pdf>.
Pristupljeno 1.7.2024.

Grad Ljubuški, (2021). *Strategija razvoja grada Ljubuški (2021.-2027.)*
http://www.vladazzh.com/Dokumenti/ZPP/strategija-grada-ljubuski_21052021_final-1.pdf.
Pristupljeno 1.7.2024.

Grad Široki Brijeg, *Integrirana strategija razvitka grada Širokoga Brijega*,
<http://www.sirokibrijeg.ba/index.php/dokumenti/finish/3-dokumenti/1130-strategija-razvitka-sirokog-brijega-2017-2025-godine>.
Pristupljeno 1.7.2024.

Županija Zapadnohercegovačka (ŽZH), (2021). *Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021. - 2027. godine*,
http://www.eui-zzh.ba/images/PDF/Strategije/Strategija_razvoja_ZZH_za_razdoblje_2021_-_2027_godine.pdf.
Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2020). *Projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine 2020 -2070*,
http://fzs.ba/wp-content/uploads/2020/12/PROJEKCIJE-STANOVNI%20TVA-FBiH-2020_2070_bos.pdf.
Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2016). *Zapadnohercegovački kanton u brojkama*,
<http://www.fzs.ba/wp-content/uploads/2016/09/Zapadnohercegovac%20ki-kanton-u-brojkama.pdf>.
Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2017). *Zapadnohercegovački kanton u brojkama*
<http://fzs.ba/wp-content/uploads/2017/07/Zapadnohercegovacki-kanton-u-brojkama.pdf>.
Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2018). *Zapadnohercegovački kanton u brojkama*,

<http://fzs.ba/wp-content/uploads/2018/07/Kanton-8-Zapadnohercegova%C4%8Dki-kanton.pdf>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2019). *Zapadnohercegovački kanton u brojkama*, <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2019/06/8.pdf>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2020). *Zapadnohercegovački kanton u brojkama*, http://fzs.ba/wp-content/uploads/2020/06/ZHK_2020.pdf. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2021). *Zapadnohercegovački kanton u brojkama*, <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2021/07/zapadnohercegovacki-kanton.pdf>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2022). *Zapadnohercegovački kanton u brojkama*, <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2022/06/8.pdf>. Pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2023). *Zapadnohercegovački kanton u brojkama*, <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2023/07/Zapadnohercegova%C4%8Dki-kanton-po-kantonima.pdf>, pristupljeno 1.7.2024.

Federalni zavod za statistiku (FZS), (2024). *Zapadnohercegovački kanton u brojkama*, <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2024/06/zapadnohercegovacki.pdf>. Pristupljeno 1.7.2024.

Ministarstvo financija Županije Zapadnohercegovačke 2023., <https://www.ministarstvo-financija-zzh.gov.ba/proracuni/239-dokument-okvirnog-prorauna-upanije-zapadnohercegovake-2024-2026.html>, pristupljeno 1.7.2024.

POPIS SLIKA

Slika 1.	Položaj Županije Zapadnohercegovačke -----	13
Slika 2.	Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata Zapadnohercegovačke županije i Bosne i Hercegovine, (1961.-2013.) -----	26
Slika 3.	Kretanje broja živorođenih, umrlih i prirodne promjene stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (2013.-2023.) -----	39
Slika 4.	Promjene u dobnoj strukturi stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (1961.-2023.) -----	47
Slika 5.	Promjene u dobnoj strukturi stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (1961.-2070.) - inačica 1 -----	56
Slika 6.	Promjene u dobnoj strukturi stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (1961.-2070.) - inačica 2 -----	56

POPIS TABLICA

Tablica 1.	Broj Hrvata, udio u ukupnom stanovništvu i udio u ukupnom broju Hrvata u BiH po entitetima i županijama te apsolutna i relativna međupopisne promjene 2013./1991. -----	10
Tablica 2.	Apsolutna i relativna međupopisna promjena ukupnog broja stanovnika i pripadnika konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine 2013./1991. -----	12
Tablica 3.	Struktura stanovništva Županije Zapadnohercegovačke prema nacionalnoj pripadnosti -----	16
Tablica 4.	Nacionalna pripadnost stanovnika općine Grude prema Popisu 2013. -----	17
Tablica 5.	Nacionalna pripadnost stanovnika grada Ljubuškog prema Popisu 2013. -----	18
Tablica 6.	Nacionalna pripadnost stanovnika općine Posušje prema Popisu 2013. -----	19
Tablica 7.	Nacionalna pripadnost stanovnika grada Široki Brijeg prema Popisu 2013. ---	20
Tablica 8.	Raspodjela naselja i stanovništva u Županiji Zapadnohercegovačkoj prema gustoći naseljenosti i općinama i gradovima -----	22
Tablica 9.	Gustoća naseljenosti Županije Zapadnohercegovačke po gradovima i općinama 2013. -----	23
Tablica 10.	Kretanje ukupnog broja stanovnika i Hrvata Županije Zapadnohercegovačke i Bosne i Hercegovine, 1961.-2013. -----	25
Tablica 11.	Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po općinama i gradovima Županije Zapadnohercegovačke, 1961.-2013. -----	27
Tablica 12.	Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po općinama i gradovima Županije Zapadnohercegovačke, 1961.-2013. -----	29
Tablica 13.	Međupopisne promjene stanovništva i lančani indeks u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Bosni i Hercegovini (1961.-2013.) -----	29
Tablica 14.	Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po naseljima u općini Grude (1961.-2013.) -----	30
Tablica 15.	Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po naseljima za grad Ljubuški (1961.-2013.) -----	31
Tablica 16.	Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po naseljima u općini Posušje, 1961-2013. -----	32
Tablica 17.	Kretanje ukupnog broja stanovnika i broja Hrvata po naseljima za grad Široki Brijeg, 1961.-2013. -----	33
Tablica 18.	Pokazatelji ukupnog kretanja stanovništva i stanovnika Hrvata u Županiji Zapadnohercegovačkoj, 1961-2013 - 2023.* -----	35
Tablica 19.	Prirodno kretanje stanovništva Županije Zapadnohercegovačke (2013.-2023.)	38
Tablica 20.	Migracijski trendovi u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Federaciji Bosne i Hercegovine (2013.-2023.) -----	40
Tablica 21.	Prirodno kretanje stanovništva po općinama i gradovima (2013.-2023.) -----	41
Tablica 22.	Kretanje ukupnog broja stanovnika Federacije Bosne i Hercegovine i Županije Zapadnohercegovačke (2013.-2023.) -----	42
Tablica 23.	Ukupno stanovništvo u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Federaciji Bosne i Hercegovine prema procjeni autorice i Federalnog zavoda za statistiku -----	44
Tablica 24.	Migracijski saldo po općinama i gradovima (2013.-2023.) -----	46

Tablica 25.	Indeks starenja i koeficijent dobne ovisnosti starih (65+) (1961.2023.) -----	49
Tablica 26.	Pretpostavljeni razvoj komponenti reprodukcije stanovništva (2020.-2070.) --	52
Tablica 27.	Pregled projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine po velikim dobnim skupinama, 2023.-2070.- inačica 1 -----	53
Tablica 28.	Pregled projekcije stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine po velikim dobnim skupinama, 2023.-2070.- inačica 2 -----	53
Tablica 29.	Pregled projekcije stanovništva Županije Zapadnohercegovačke po velikim dobnim skupinama, 2023.-2070.- inačica 1 -----	55
Tablica 30.	Pregled projekcije stanovništva Županije Zapadnohercegovačke po velikim dobnim skupinama, 2023.-2070.- inačica 2 -----	55